

eurochild

eaphne

Vaikų teisės visiems!
Jungtinių tautų vaiko teisių apsaugos
konvencijos įgyvendinimas sutrikusio intelekto
vaikų teisių srityje
Europos ataskaita

Padėka

Norėtume padėkoti visiems nacionaliniams ekspertams už informaciją, kurią jie surinko savo šalyse, kurios pagrindu yra paruošta ši Europos lyginamoji ataskaita. Taip pat norėtume padėkoti šeimoms ir vaikams visoje Europoje, kurie pasidalino savo asmeninėmis gyvenimo istorijomis.

Taip pat norėtume padėkoti Eurochild ir Inclusion Europe kolektyvams, kurie aktyviai prisidėjo prie šio projekto ir šios ataskaitos parengimo.

Autoriai: Camille Latimier ir Jan Šiška

Šis leidinys buvo parengtas prisidedant Chris Gardiner ir Maria Herczog iš Eurochild bei šiems šalių ekspertams:

- Tobias Buchner, Natalia Postek & Claudia Schachinger, Austrija
- Geert Van Hove, Belgija
- Kapka Panayotova, Bulgarija
- Stella Playbell, Kipras
- Camille Latimier & Jan Šiška, Čekijos Respublika
- Agne Raudmees & Ene Tomberg, Estija
- Mari Saarela, Suomija
- Florence Grandvalet, Prancūzija
- Ioanna Kouvaritaki, Graikija
- Eva Graf-Jaksa, Vengrija
- Siobhan Kane, Airija
- Simonetta Capobianco, Italija
- Ebela Inguna, Latvija
- Dovile Puraite & Dovile Juodkaite, Lietuva
- Jolanda Douma, Nyderlandai
- Rafał Klepacz, Lenkija

eurochild

aphne

- Sofia Santos, Portugalija
- Izabella Popa, Rumunija
- Mika Petrovicova, Slovakija
- Mateja Prelogar-Kojzek, Slovėnija
- Sonja Uhlman & Gerardo Echeita, Ispanija
- Lesley Campbell, Jungtinė Karalystė

Citavimas: Šią ataskaitą reikėtų cituoti kaip Latimier C. and Šiška J. (2011), *Children's rights for all! Implementation of the Convention on the Rights of the Child for children with intellectual disabilities*, Brussels, Inclusion Europe

©Inclusion Europe, Briuselis, Spalis 2011

Šis leidinys nebūtinai atspindi Europos Komisijos nuomonę ar poziciją.

This publication has been produced with the financial support of the DAPHNE III Programme of the European Commission.

The contents of this publication are the sole responsibility of Inclusion Europe and the project partners and can in no way be taken to reflect the views of the European Commission.

Turinys

I.	Įžanga	8
A.	Tyrimo prielaidos ir tikslas	8
B.	Metodologija.....	9
II.	Statistiniai duomenys.....	10
III.	Bendras JT Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vertinimas	11
IV.	Apsauga nuo smurto ir išnaudojimo.....	13
A.	Bendroji smurto prevencijos struktūra	13
A.	Smurto prieš vaikus su proto negalia formų identifikavimas	14
B.	Smurto prevencija, smurto prieš proto negalią turinčius vaikus pranešimas ir pagalba jiems.....	15
C.	Smurtas stacionariose globos institucijose	18
D.	Priekabiavimas – atskira smurto forma	19
V.	Parama šeimai ir gyvenimas bendruomenėje.....	20
A.	Paramos šeimai auginačiai proto negalios vaikus paslaugos.....	21
B.	Gyvenimo bendruomenėje ir deinstitutionalizacijos politika.....	24
C.	Globa šeimoje ir įvaikinimo politika	25
VI.	Švietimas	26
A.	Teisė į integruotą švietimą.....	26
B.	Integruoto švietimo prieinamumas.....	26
C.	Parama šeimai integruojantis į švietimą.....	28
D.	Švietimo kokybės rėmimo šaltiniai.....	30
E.	Vaikų su proto negalia ugdymo raida	32
VII.	Sveikatos priežiūra	34
A.	Sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas vaikams su proto negalia	34
B.	Priešgimdyvinė diagnostika.....	35
C.	Ankstyvoji diagnostika ir intervencija.....	36
D.	Psichinė sveikata	37
E.	Dantų gydymas	37
F.	Vaikų su proto negalia specialiųjų poreikių tenkinimas.....	38

VIII. Teisių Viešinimas, Dalyvumo Skatinimas ir Kova su Diskriminacija	40
A. Kova su diskriminacija	41
B. Vaikų su proto negalia teisių viešinimas ir dalyvumo skatinimas	43
IX. Išvados ir rekomendacijos	46
X. Literatūra	52

Santrauka

Šiame leidinyje pateikta vaikų, turinčių intelekto sutrikimus, situacijos apžvalga 22 Europos šalyse, ypač sutelkiant dėmesį į 5 sritis: apsaugą nuo smurto, paramą šeimai ir deinstitutionalizaciją, sveikatą, švietimą ir vaikų dalyvumą. Leidinyje pateikiamos rekomendacijos dėl tolimesnių žingsnių šalinant kliūtis jų integracijai. Leidinys yra paremtas eile šalių ataskaitų, kurias parengė nacionaliniai šalių ekspertai iš Austrijos, Belgijos, Bulgarijos, Kipro, Čekijos Respublikos, Estijos, Suomijos, Prancūzijos, Graikijos, Vengrijos, Airijos, Italijos, Latvijos, Lietuvos, Nyderlandų, Lenkijos, Portugalijos, Rumunijos, Slovakijos, Slovėnijos, Ispanijos ir Jungtinės Karalystės. Šias ataskaitas su išsamia informacija galima rasti <http://www.childrights4all.eu/>. Šioje ataskaitoje minimi pavyzdžiai, paimti iš šalių ataskaitų, nėra išsamūs ir skirti tik iliustruoti.

2009 m. buvo minimas Jungtinių tautų vaikų teisių konvencijos (JT VTK) bei pasiekimų ir nuolatinės kovos už vaikų teises dvidešimtmetis. Nors JT Vaiko teisių komitetas nuolat pabrėžia vaikų su negalia pažeidžiamumą ir būtinybę vienodai užtikrinti jų teises, vaikai turintys intelekto sutrikimų yra mažai minimi. Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos priėmimas (JT NTK) paskatino dar kartą pažvelgti į vaikų, turinčių proto negalią, integraciją.

Šalių ataskaitos pateikia gan nykų vaikų su proto negalia situacijos vaizdą. Visos šalys teigia, jog informacijos apie vaikų su proto negalia teisių padėtį tirtose šalyse yra labai nedaug (jog yra labai ribotas įrodymų kiekis apie tai, kaip yra užtikrinamos sutrikusio intelekto vaikų teisės). Tyrimo rezultatai rodo, kad VTK įgyvendinimas vaikų su proto negalia atžvilgiu šiose

penkiose srityse toli gražu nėra patenkinamas. Nors šalys skiria šiek tiek dėmesio švietimui ir sveikatai, jos taip pat turėtų koncentruotis ir į kitas sritis, tokias kaip smurtas bei vaikų su proto negalia dalyvumas. Nepaisant pažangos ir teigiamų pasiekimų švietime ir deinstitutionalizavime, daugumai vaikų su proto negalia ir toliau tenka mokytis atskirtiems arba uždarytiems ilgalaikio gyvenimo institucijose.

Tiek pilietinė visuomenė, tiek vyriausybės, tiek ekspertai pripažįsta, jog vaikai su proto negalia paprastai turi didesnę riziką tapti psichologinio bei fizinio smurto, seksualinio išnaudojimo ir patyčių aukomis, ypač institucijose ir mokyklose. Nepaisant to, šalių ekspertai pažymi, jog ypač trūksta informacijos, duomenų ir strategijų šioje konkrečioje srityje. Išsamus vertinimas yra sudėtingas dėl to, jog trūksta studijų ir rodiklių. Tyrimas taip pat atskleidė, jog buvo įgyvendinta eilė priemonių visiškai neatsižvelgiant į vaikų su sunkia ar/ir kompleksine negalia poreikius. Tarp jų paminėtina parama vaikams, patyrusiems smurtą, švietimo priemonės, prevencijos schemos ir aukų rehabilitacijos procesai.

Mažai dėmesio skiriama šeimoms, auginančioms vaikus su proto negalia. Šalių ataskaitos parodo, jog šeimoms skiriama labai mažai paramos, nėra pakankamai informacijos, padedančios jiems rūpintis ir auginti proto negalią turinčius vaikus, taipogi, menkai išplėtotas bendruomeninių paslaugų tinklas, ypač laikino atokvėpio paslaugos. Vis dėlto, ekspertai patvirtino, jog asmenys, atsakingi už sprendimų priėmimą, pripažįsta, jog vaiko institucionalizacija vaikystėje gali lemti jo deinstitutionalizavimą suaugus. Todėl didelis dėmesys yra skiriamas deinstitutionalizacijos strategijoms. Deja, rezultatai vis dar nežymūs, daugiausiai dėl globos namų anti-integracinės politikos ir nepakankamų investicijų kuriant alternatyvias globos galimybes.

Nors daugelyje šalių galima stebėti integruoto švietimo pažangą, lavinimo prieinamumas vaikams su proto negalia vis dar yra kuklus. Projekto metu vėl buvo iškelti ankstesniais tyrimais nustatyti trūkumai, tokie kaip lavinimosi galimybių stoka, mokytojų ir pagalbinio personalo nepakankamumas arba diskriminacija negalios pagrindu. Be to, nepakankama pagalba, specialistų ir priemonių trūkumas bendrojo lavinimosi mokyklose gali stumdyti vaikus tarp bendrojo lavinimo ir specialiųjų mokyklų. Atitinkamai, ribotas bendrojo lavinimo

vidurinių mokyklų prieinamumas ir pagalbos pereinant iš pradinio į vidurinį lavinimą trūkumas yra pagrindiniai veiksniai, lemiantys sutrikusį vaikų su proto negalia mokymąsi lyginant su kitais vaikais.

Nors Europoje visiems vaikams yra garantuojama bendroji sveikatos apsauga, šalių ataskaitos atskleidžia didžiulius skirtumus tarp ES šalių. Ankstyvosios intervencijos paslaugų trūkumas, prastas globėjų ir profesionalų sąmoningumas, administracinės ir finansinės sveikatos apsaugos ir gydymo prieinamumo kliūtys, taip pat negalios pagrindu kylanti diskriminacija – tai pagrindinės problemos, kurias reikia spręsti siekiant užtikrinti vaikams su proto negalia lygiavertį sveikatos paslaugų prieinamumą.

Galiausiai, proto negalią turintys vaikai neturi galimybės laisvai reikšti savo nuomonę dėl juos liečiančių klausimų. Šalys dažnai ignoruoja šią svarbią pareigą, įtvirtintą VKT 12 straipsnyje. Mokyklose ženkliai trūksta savęs atstovavimo ir pilietiškumo lavinimo programų, kurios padėtų jiems išreikšti savo nuomonę. Dažnai vis dar atsisakoma pripažinti vaikų su proto negalia gebėjimus priimti sprendimus. Milžiniškos kliūtys, trukdančios skatinti proto negalią turinčių vaikų teises bei jų dalyvumą, yra susijusios su visuomenės ir bendruomenės išankstine nuomone ir nusistatymu. Tyrimų metu surinktų atvejų analizė rodo, kad diskriminacija tebėra dažnas reiškinys. Tiek vaikai su proto negalia tiek ir jų šeimos jaučiasi diskriminuojami. Diskriminacinis požiūris mažina proto negalią turinčių vaikų galimybę ugdytis neformaliai, kas galėtų vykti jiems bendraujant su bendraamžiais.

Leidinio pabaigoje pateikiamos rekomendacijos, kokiems veiksams politikos planuotojai turėtų teikti pirmenybę tiek Europos, tiek regioniniu, tiek ir vietiniu mastu tam, kad užtikrinti lygias galimybes vaikams su proto negalia.

I. Įžanga

A. Tyrimo prielaidos ir tikslas

Projektas **“Vaikų teisės visiems! JT Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo stebėjimas sutrikusio intelekto vaikų teisių srityje”** buvo finansuotas pagal Europos Komisijos DAPHNE programą. Jo tikslas yra sustiprinti JT Vaiko teisių konvencijos (toliau VKT) įgyvendinimą vaikų su proto negalia atžvilgiu. Kadangi pastaruoju metu Europos ir pasaulio mastu nuolat diskutuojama apie JT Neįgaliųjų teisių konvencijos (toliau NTK) įgyvendinimą, yra be galo svarbu neįgaliųjų judėjimui ir bendruomenėms pasinaudoti ilga ir sėkminga vaikų teisių aktyvistų, valdžios ir visuomenės bendradarbiavimo užtikrinant vaikų teises patirtimi.

Plėtodama vaiko politikos strategijas, Inclusion Europe išryškino būtinybę suvokti ir peržiūrėti VKT įgyvendinimą, jog į vaiko teisių politikos kryptis būtų įtraukti ir vaikai su proto negalia. Tokio tyrimo poreikis taip pat buvo išreikštas ir pačios Europos Komisijos ataskaitoje *Vaiko skurdas ir gerovė ES: dabartinė padėtis ir ateitis* (DG Užimtumas, Socialiniai Reikalai ir Lygios Galimybės, 2008 Sausis). Iš ties 10-ojoje šios ataskaitos rekomendacijoje teigiama, jog *“reikia geresnės pažeidžiamų vaikų situacijos stebėsenos. Tam pasiekti, šalys narės yra raginamos peržiūrėti galimus įvairių apklausų ir registru šaltinių duomenis. Jos turėtų pilnai išnaudoti visus duomenis, jog nustatyti, kurios vaikų grupės yra labiausiai pažeidžiamos ir turėtų būti ypatingai stebimos.”*

Tam, kad būtų lengviau suvokti šį projektą, buvo pasitelkti proto negalios ir vaikų teisių ekspertai bendradarbiaujant dviems Europos NVO tinklams: Eurochild ir Inclusion Europe. Ši Europos ataskaita kartu su Šalių ataskaitomis nušviečia VKT ir jos poveikį bei įgyvendinimą ES šalyse narėse nauja šviesa.

B. Metodologija

Pagrindinis šio projekto tikslas buvo surinkti duomenis, kurie informuotų ir skatintų politikos vystymą vaikų sveikatos, apsaugos nuo smurto, paramos šeimai ir (de-) institucionalizacijai, švietimo ir dalyvumo srityse. Projekto uždaviniai buvo peržiūrėti šiai dienai esančią statistinę ir kitokią kiekybinę medžiagą, pateiktą šalių ataskaitose VKT JT Komitetui, bei susijusias alternatyviasias NVO ataskaitą(-as). Projekto metu pagal nustatytas problemas buvo įvertintas Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo lygmuo ir pateiktos rekomendacijos, kokių veiksmų turi imtis vyriausybės toliau, jog tai būtų pakeista.

Šis Europos pranešimas buvo skirtas iškelti vaikų su proto negalia būklę ir mesti iššūkį, jog skatinant žmogaus teisių taikymą visiems vaikams, vaikai su intelekto sutrikimais būtų pilnai įtraukti.

JT VTK visus vaikus laiko "piliečiais, turinčiais lygias teises", o ne vien priklausančiais nuo tėvų arba valstybės paramos gavėjais. Dėl šios priežasties šis pranešimas pateikia tripusį tyrimo metodą naudojantis šiais šaltiniais:

- Oficialiais faktais ir skaičiais (duomenų analizė).
- Profesionalia nuomone (kokybinis vertinimas): vietiniai ekspertai vertino VTK įgyvendinimą vaikų su proto negalia atžvilgiu savo šalyse naudodamiesi vertinimo metodu.
- Vaikų ir tėvų pasisakymais, išklaustytais grupių ir susitikimų metu.

Šia metodologija apjungiami kiekybinė ir kokybinė analizė, jog būtų galima pateikti apibrėžtus atsakymus, kurie apibūdintų situaciją visose tirtose šalyse. Ši ataskaita taip pat atskleidžia, jog vaikų su proto negalia situacijos tyrimas daugelyje Europos šalių yra dar tik pradiniam etape. Šia ataskaita siekiama apjungti tris pagrindinius tyrimo šaltinius, kad būtų galima įvertinti VTK įgyvendinimą vaikų su proto negalia atžvilgiu.

Tyrime buvo stangtasi kiek įmanoma labiau naudoti įprastus terminus ir sąvokas, kurios paprastai naudojamos kitose panašiose VKT įgyvendinimo analizėse. Be to, žodis "institucija"

yra apibrėžiamas pagal Europos koalicijos dėl bendruomeninio gyvenimo (angl. ECCL) pateiktą apibrėžimą ir tekste naudojamas reiškia:

"Institucija yra bet kuri vieta, kurioje žmonės, kuriems buvo nustatyta negalia, yra izoliuojami, atskiriami ir/ar yra priversti gyventi kartu. Institucija taip pat gali būti bet kuri vieta, kurioje žmonės neturi, arba jiems neleidžiama kontroliuoti savo gyvenimo ir kasdienių sprendimų. Institucija nebūtinai apibrėžiama pagal jos dydį."

Vietiniai šalių ekspertai įdėjo didžiausią indėlį į šį tematinį pranešimą. Be to, tai padėjo užpildyti spragas vietiniu šalių lygmeniu atliktiems tyrimams šiose srityse. Dar daugiau, vietiniai ekspertai rado geros praktikos VTK įgyvendinimo vaikų su proto negalia ir jų šeimų atžvilgiu pavyzdžių.

II. Statistiniai duomenys

Vadovaujantis Vaiko teisių konvencijos 44 str. numatytais bendrosiomis gairėmis dėl šalių pateikiamų periodinių ataskaitų turinio ir formos, šalys, Konvencijos narės, privalo pateikti informaciją apie Konvencijos įgyvendinimą. Šalys narės turi pateikti informaciją apie: tolesnę eigą, stebėseną, resursų paskirstymą, statistinius duomenis, sugrupuotus pvz., pagal amžių, lytį, miesto/kaimo vietas, negalios pobūdį, ir t.t., bei konvencijos įgyvendinimo iššūkius. Yra aišku, jog šalys, dalyvaujančios šiame projekte, turi nemažai nuveikti, kad atitiktų šį reikalavimą. Šiai dienai išsamios informacijos apie proto negalią pagal šias penkias sritis vis dar nėra.

Dauguma šalių pateikė labai ribotus statistinius vaikų su proto negalia gyvenimų paveikslus. Didžioji dalis statistinės informacijos dažniausiai yra susijusi su švietimu. Vis dėlto yra šiek tiek duomenų ir apie socialinės apsaugos bei sveikatos sritis.

Vietiniai ekspertai, atlikę statistinių duomenų iš šalių arba alternatyvių ataskaitų peržiūrą, pateikė įvairias patirtis ir pastebėjimus. Dažniausiai duomenys pagal negalios kriterijų buvo menki, dėl to, kad duomenys apie vaikus su proto negalia nebuvo prieinami. Statistinių duomenų patikimumas dėl proto negalios taip pat gali būti kvestionuojamas, kadangi ne visose šalyse naudojamos vienodos sąvokos, liečiančios proto negalią.

Vaikų globos instituto pasidalijimas taip pat buvo pripažintas kliūtimi rinkti ir analizuoti reikiamus duomenis. Pavyzdžiui, Čekijos Respublikoje bei Latvijoje vaikų globos sistemos yra nepakankamai susiję ir tai nulemia įvairias pasekmes: nėra nuoseklių procedūrų vaikams, esantiems rizikos grupėse, tarp įvairių ministerijų atsiranda teisėkūros skirtumai, nevienodai taikomos sąlygos, egzistuoja susiskaldymas renkant duomenis apie vaikus, kartais nėra paslaugų tęstinumo ir lankstumo, taipogi nepakankamas dialogas ir bendradarbiavimas tarp atskirų ministerijų atima daug laiko.

III. Bendras JT Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vertinimas

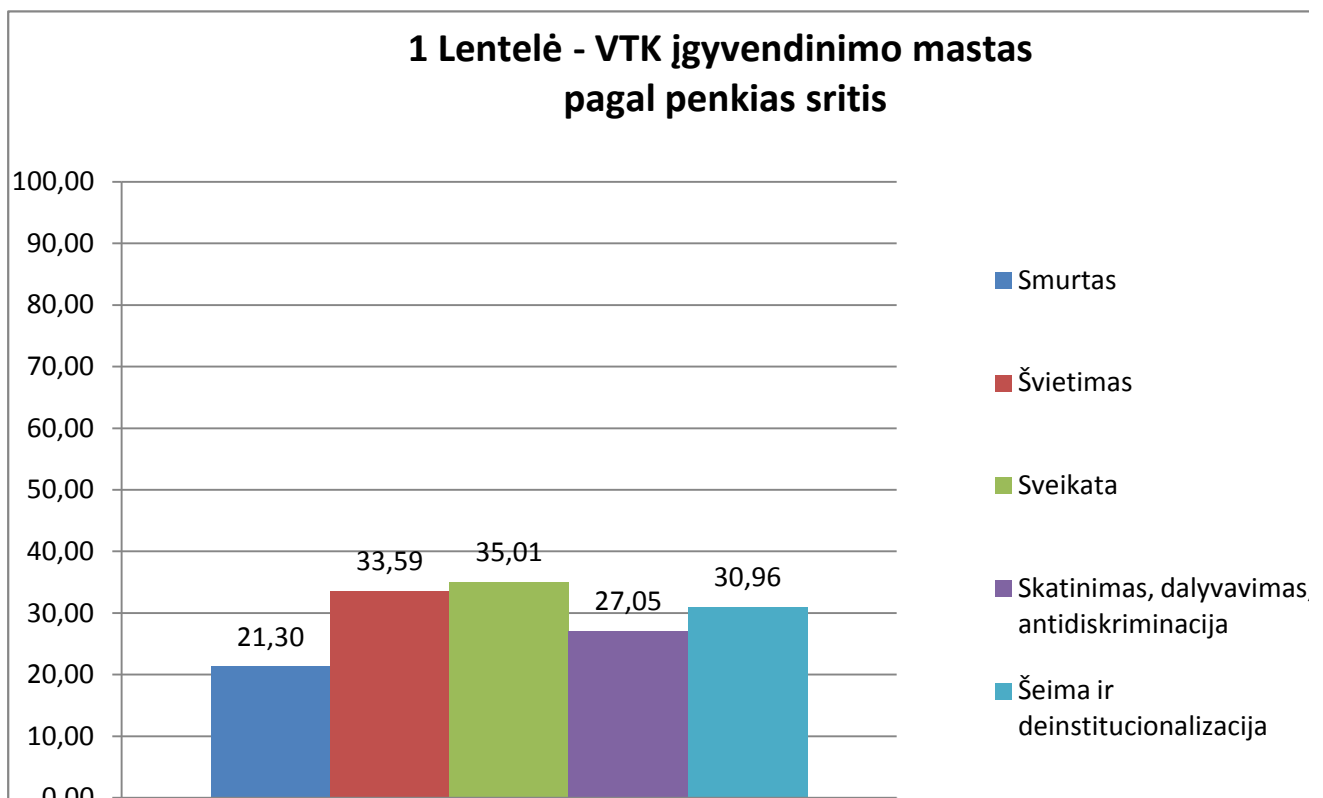
Šioje tyrimo dalyje mes ieškojome atsakymų į klausimą apie VTK įgyvendinimo mastą projekte dalyvavusiose šalyse vaikų su proto negalia atžvilgiu. Nacionaliniai ekspertai įvertino, ką šalys narės:

- planuoja daryti konkrečiose srityse, siekdamas pagerinti vaikų su proto negalia būklę (*požiūris*).
- daro, siekdamas užsibrėžtų tikslų, pvz., nacionaliniame plane ar leidžiant įstatymus, kurie turėtų aiškia įtaką vaikams su proto negalia (*pritaikymas*).
- Ir ką Šalys narės daro, jog pagerintų savo reguliaraus ir sisteminio vertinimo strategijas (statistinių duomenų, gairių strategijų; lyginamųjų studijų vertinimo, ir kt.) (*gerinimas*).

Šis metodas buvo pagrįstas vertinimo metodais, kuriuos naudojo EFQM (Europos kokybės vadybos fondas) savo kokybės vadybos sistemose. Žvelgiant kokybinio požiūriu, tyrimo metu nebuvo galima išsamiai patikrinti atsakymų, tačiau buvo imtasi priemonių sumažinti pagrindinių klaidų riziką.

1 Lentelė VTK įgyvendinimo mastas pagal penkias sritis

1-a lentelė parodo veiklas penkiose srityse – smurto, skatinimo, dalyvumo ir nediskriminavimo, šeimos ir deinstitutionalizacijos, sveikatos ir švietimo. **Bendras Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo lygio vertinimas yra labai žemas.** Vaikų su proto negalia apsauga nuo smurto vietinių ekspertų buvo vidutiniškai įvertinta kaip silpniausia sritis (21 proc.). Atitinkamai skatinimas, dalyvumas ir antidiskriminacija (27 proc.), šeima ir deinstitutionalizacija (31 proc.). Švietimas (34 proc.) ir sveikata (35 proc.) ekspertų buvo įvertinti santykinai aukštu VTK įgyvendinimo lygiu. Apibendrinant, VTK įgyvendinimas vaikų su proto negalia atžvilgiu yra ganėtinai toli nuo patenkinamo visos penkiose srityse. Nors yra skiriamas dėmesys švietimui ir sveikatai, tačiau Europos šalys turėtų koncentruotis ir į kitas sritis, tokias kaip vaikų su proto negalia smurto ir dalyvumo problemos.

IV. Apsauga nuo smurto ir išnaudojimo

VTK 19 straipsnis

1. Valstybės dalyvės, siekdamos apginti vaiką nuo įvairiausio pobūdžio fizinio ar psichologinio smurto, įžeidimų ar piktnaudžiavimo, priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio, grubaus elgesio ar išnaudojimo, įskaitant seksualinį piktnaudžiavimą, kuriuos jis gali patirti iš tėvų, teisėtų globėjų ar kurio nors kito jį globojančio asmens, imasi visų reikiamų teisinių, administracinių, socialinių ir švietimo priemonių.
2. Tarp tokių apsaugos priemonių reikiamais atvejais gali būti ir veiksmingos socialinės programos, leidžiančios suteikti paramą vaikui ir jį globojantiems asmenims ir išaiškinti, pranešti, perduoti nagrinėti, tirti, gydyti ir imtis kitų priemonių minėtais žiauraus elgesio su vaiku atvejais, o prireikus iškelti baudžiamąją bylą.

A. Bendroji smurto prevencijos struktūra

Visose tirtose šalyse aiškiai matomas **vaikų su proto ar kita negalia išnaudojimo ar patyčių prevencijos politikos ar strategijos trūkumas**. Šalių ataskaitose VTK komitetui dažnai tik paminimi tam tikri projektai, įtraukiantys vaikus su proto negalia. Nors kai kurie projektai yra aktualūs ir reikalingi, vis dėlto jie nesukuria visaapimančios strategijos ir negarantuoja apsaugos nuo smurto užtikrinimo. Pavyzdžiui, Suomijoje vykdoma visa eilė atskirų projektų, bet valstybės mastu nėra jokio sisteminio atgarsio. Suomija neturi jokios specialios nacionalinės smurto prieš vaikus su proto negalia prevencijos programos¹. Be to, daugelyje šalių vietiniai ekspertai nurodo **koordinavimo trūkumą**. Tarpžinybinis

¹ Žr. Suomijos šalies ataskaitą apie VERSO, KiVa projektą arba konkrečiai vaikų su proto negalia klausimu Vengrijos Šalies ataskaitos „Making life a safer adventure“ projektą.

bendradarbiavimas tarp valstybės institucijų dažnai yra keblus, ne ką mažiau problematiškas yra ir atsakomybių pasiskirstymas, kada jos dažnai padalijamos tarp federalinio/valstybinio ir vietinių lygmenų. Portugalijoje, nepaisant to, jog buvo paskirtos visos institucijos, atsakingos už vaikų apsaugą nuo smurto, šalies ataskaitoje nurodomas efektyvus bendradarbiavimo tarp skirtingų programų stygius.

A. Smurto prieš vaikus su proto negalia formų identifikavimas

Ilgą laiką suaugusiųjų visuomenė neigė smurto prieš vaikus, o ypač vaikus su proto negalia, masta. Komitetas pabrėžė, jog tik per vaikų bei tėvų apklausų tyrimus Šalys gali pradėti matyti tikrąjį įvairių smurto formų prieš vaikus paplitimo paveikslą. Be tokios rūšies tyrimų yra neįmanoma išmatuoti vaiko apsaugos sistemų pažangos ir efektyvumo².

Šalių ekspertai nustatė, jog **per mažai žinoma apie vaikų su proto negalia patiriamas smurto formas**. Dėl to, dažnai užfiksuoti incidentai nesusilaukia tinkamo dėmesio ir **nėra pripažįstami smurtu, ypač psichologiniu smurtu**.

Austrijos ekspertai apytikriai apskaičiavo, jog taikomos prevencijos priemonės nepaiso fakto, jog vaikai su proto negalia turi didesnę riziką tapti fizinio ir psichologinio smurto bei seksualinio išnaudojimo aukomis, ypač institucijose, nors tam ir trūksta patvirtintų duomenų³. Vaikai ir jaunuoliai, turintys proto negalią, daug dažniau patiria seksualinį ir institucinį smurtą⁴. Maždaug 31 proc. visų vaikų su negalia patiria vienokios ar kitokios formos smurtą⁵.

Suomijoje 2008 m. šalies Vaikų Ombudsmenas atliko tyrimą apie vaikus, tapusius smurto aukomis. Be kita ko, Vaikų Ombudsmenas pasiūlė atlikti tyrimus reguliariais intervalais. Jo

² UNICEF, Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child, 3-sis papildytas leidimas, 2007, psl. 266.

³ .Skaičiavimai paremti tuo, jog prievartą patiriančių asmenų su proto negalia skaičius yra dvigubai didesnis negu sveikųjų asmenų, Austrijos nacionalinė neįgaliųjų taryba (*Österreichische Arbeitsgemeinschaft für Rehabilitation – ÖAR*) (2010).

⁴ .Darbo ministerija, Social Protection and Consumer Protection, 2002 (*Bundesministerium für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz - BMASK*)

⁵ Austrijos nacionalinė neįgaliųjų taryba (*Österreichische Arbeitsgemeinschaft für Rehabilitation – ÖAR*) (2010).

rekomendacijos taip pat numatė ir poreikį ištirti vaikų su proto negalia patiriamą smurtą bei ateityje įtraukti šią grupę į visas atliekamas studijas. Jis pripažino, jog gali būti sunku pilnai įvertinti jų situaciją dėl kai kurių iššūkių, tokių kaip komunikavimo problemos. Bet jis taip pat pridūrė, jog tai negali būti kliūtis atlikti tyrimus⁶.

B. Smurto prevencija, smurto prieš proto negalią turinčius vaikus pranešimas ir pagalba jiems

Daugelyje tirtų šalių smurto prevencijos strategijai trūksta išsamių sutrikusio intelekto vaikų smurto atvejų pranešimui skirtų mechanizmų.

Šalyse, kurios turi bendrąją smurto ir patyčių prieš vaikus prevencijos strategiją ar politiką, **prevencijos ir pranešimo apie smurtą priemonės turi būti taikomos visiems vaikams, įskaitant vaikus su proto negalia.** Vis dėlto, šalių ekspertai pateikė įrodymų, kurie greičiau prieštarauja šioms teiginiais, negu juos patvirtina.

Italijos pasirinktos pranešimo apie smurtą, smurto atpažinimo ir pripažinimo priemonės nėra prieinamos vaikams su intelekto sutrikimais. Iš tiesų visi mechanizmai, taikomi pranešti apie smurtą, reikalauja gero suvokimo apie tai, kas yra laikoma smurtu ir išnaudojimu, o taipogi suvokimo apie visą pranešimo sistemą, sugebėjimo naudotis bent viena iš komunikacijos formų (pvz., Internetas) ir turėti prieigą prie jų.

Panašiai Lietuvoje yra taikomos dvi smurto prieš vaikus prevencijos programos⁷. Nepaisant to, NVO parengtoje alternatyvioje ataskaitoje teigiama, jog *“nėra įgyvendinamos priemonės, skirtos labiausiai pažeidžiamoms vaikų ir jaunų asmenų grupėms (prieglobsčio siekiantiems vaikams, gatvės vaikams, vaikams – prekybos žmonėmis aukoms) gauti tinkamą medicininę, psichologinę, ir socialinę pagalbą ir būti visiškai apsaugotiems”*. Įstatymas taip pat nenumato jokios psichologinės intervencijos ir rehabilitacijos.

⁶ Suomijos šalies ataskaita, psl. 8.

⁷ Nacionalinė Smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams programa ir Nacionalinė programa prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą – daugiau žr. Lietuvos šalies ataskaitą, psl. 4.

Austrijoje prevencijos priemonės apima nuo 2004 veikiančias daugiadisciplines vaiko apsaugos grupes ligoninėse, taipogi nuo 2007 m. iš švietimo sistemos atstovų reikalaujama pranešti gerovės tarnyboms apie bet kokią grėsmę vaikų gerovei⁸.

Vengrijoje specialus internetinis puslapis, parengtas vaikams jų pačių kalba, pateikia informaciją apie tai, kaip ir kokiais atvejais (blogo elgesio ir išnaudojimo) jie gali kreiptis į Parlamento Įgaliojinių civilinių teisių reikalams, Ombudsmeną.

Kaip matoma iš šių pavyzdžių, tirtose šalyse dažnai yra labai mažai įrodymų apie tai, jog tinkamos smurto prevencijos priemonės ir programos būtų pritaikytos ir vaikams su proto negalia. Nors jos specialiai ir neišskiria sutrikusio intelekto vaikų, jos menkai teatsižvelgia į specifinę vaikų su proto negalia būklę ir jų pažeidžiamumą.

GEROJI PRAKTIKA: Belgijoje atsirado nauja svarbi paslauga: konsultacinės tarnybos (pvz. <http://www.senvzw.be/organisation/consulententeam-ampel-cgg-prisma-vzw>) suteikia globos institutui naujų atspalvių padėdamos kitaip interpretuoti tam tikrų asmenų su proto negalia "elgesio problemas" psichinės sveikatos ribose. Dirbdamos su šeimomis ir globos institucijomis, jos turi galimybę "ištirti" atvejus, kur kyla įtarimai apie smurtą šeimoje, kaimynystėje ar institucijose.

Vietiniai ekspertai taip pat nurodė, jog **priemonės vaikams su proto negalia išreikšti savo požiūrį ir būti išklaustytiems dėl smurto yra neadekvačios**. Dažnai yra sunku įrodyti nusikalstamą smurtautojo elgesį, kai vaikas su proto negalia nėra laikomas patikimu liudytoju (jie netiki vaiku).

Išankstinis nusistatymas, kurį specialistai turi vaikų su proto negalia atžvilgiu, bei šios negalios grupės specifika (bendravimo, supratimo, saviraiškos, susikaupimo sunkumai) sukelia daug problemų, kada imamasi prevencinių ar apsaugos priemonių veiksmų. Todėl, pavyzdžiui, teismo procese nepaliekama laisvės nuspręsti dėl specialių atvejų: "*smurtautojas išsisuko nuo bausmės...nes C. negalėjo rasti tinkamų žodžių apibūdinti, ką jis padarė*". Be to,

⁸ Austrijos šalies ataskaita, psl. 5 ir 6.

vaiko liudijimas nėra laikomas pakankamai svarbiu: "Grupė mano, jog N. visa tai išsigalvojo" kai ji bando nupasakoti patirtą smurtą⁹.

Vis dėlto, kaip nustatyta Prancūzijoje, nemažai bylų jau sulaukia geresnio įvertinimo¹⁰. Iš Komitetui pateiktų ataskaitų matoma, jog daugėja pranešimų apie smurto atvejus, tačiau tai neturi būti interpretuojama kaip situacijos blogėjimas. Nepaisant to, Prancūzijoje minimas **specialistų trūkumas bei nepakankamas profesionalų tarpusavio bendradarbiavimas.**

Atvejo studija Jungtinėje Karalystėje: M. gyvena alternatyvios globos namuose

"Mūsų sūnus M. buvo perkeltas į internatinę mokyklą prieš 2 metus. Prireikė beveik 2 metų planavimo ir paieškų, kol radome tinkamą mokyklą, kadangi jis turi ypatingų kompleksinių mokymosi poreikių. M. buvo sunku prisitaikyti naujoje mokykloje, tačiau jau po pirmojo pusmečio, rodėsi, viskas klostėsi neblogai. Kadangi jis nevartoja kalbos nei jokios kitos komunikacinės sistemos, visada yra sunku būti tikriems. Jo mokykla yra už 250 mylių nuo mūsų ir kai tik jis ten įsikūrė, pastebėjome, jog socialinė darbuotoja liovėsi jį lankiusi ar palaikiusi ryšį su mumis. Mes buvome pakviesti į vieną apžiūrą mokykloje, tačiau nė vienas iš mūsų vietinės tarybos narių (kurie mokėjo už jo mokymąsi toje mokykloje) neatvyko į šią apžiūrą.

Įsivaizduokite, kaip mes turėjome jaustis, kai po 2 metų vieną dieną sulaukėme socialinės darbuotojos, kuri mums pirmiausia pranešė, jog yra duomenų apie tai, jog M. mokykloje sistemingai buvo naudojama seksualinė prievarta. Socialinė darbuotoja pranešė mums, jog turime nuspręsti, ar toliau leisti M. į tą mokyklą ar parsivežti namo. Mes buvome šokiruoti, matydami, jog jai visai nerūpėjo ar M. buvo seksualiai išnaudojamas mokykloje ar ne.

Mokykla nesiteikė atsakyti nei į vieną mūsų klausimą ir tepasakė, jog mes turime kreiptis į jų teisininkus, kurie visiškai mums nepadėjo.

⁹DE KEUNYNCK-LEFER M.-C., *Le handicap et la justice : une rencontre difficile. La confrontation avec la justice des adolescents déficients victimes d'abus sexuels* (mémoire de maîtrise)

¹⁰ Prancūzijos šalies ataskaita, psl. 6.

Galiausiai mums teko parsivežti M. atgal ir vėl iš naujo pradėti ilgą kovą dėl naujos mokyklos jam suradimo. Iki šiol mes nežinome ar jis buvo seksualiai išnaudojamas toje mokykloje ir tai yra siaubinga mums, kaip tėvams. Mes net neįsivaizduojame, kokį poveikį visa tai galėjo turėti M. ir niekaip negalime rasti ko nors, kas galėtų padėti mums ir M.”

C. Smurtas stacionariose globos institucijose

Šalių pranešimuose buvo išreikštas susirūpinimas konkrečia sritimi – smurtu stacionariose globos institucijose. Pavyzdžiui Belgijoje didelis žmonių su negalia gyvenančių institucijose skaičius rodo didesnę smurto atvejų skaičių¹¹. Prancūzijoje 2002 m. atliktos dalinės apklausos duomenimis, 38 proc. užfiksuotų smurto atvejų stacionariose globos institucijose nukentėjusiais yra vaikai ar suaugusieji su proto negalia. Palyginus didelę šio smurto atvejų dalį sudaro seksualinio išnaudojimo atvejai (70 proc.). 60 proc. įtariamųjų smurto kaltininkų būna tų pačių įstaigų gyventojai. Kartais tėvai pastebi netgi nusistatymą su smurto polinkiu¹². Dar daugiau, žodinis užgauliojimas vis dar yra paplitęs ir neretai toleruojamas, o psichologinis smurtas dažnai net iš vis nepripažįstamas. Kai kurie tėvai labai priešišškai vertina tam tikrų vaikų atstūmimą, tačiau tyli, nes bijo prarasti savo vaiko vietą institucijoje.

Smurto problemos buvo rimčiausiai ir išsamiausiai tiriamos ir sprendžiamos Bulgarijoje. Bulgarijos Helsinkio Komitetas (BHC) atskleidė *“238 mirtis dėl aplaidaus elgesio, smurto, kankinimų ir prastų gyvenimo sąlygų institucijose”* laikotarpiu nuo 2000 iki 2010-ųjų metų. Tyrimas buvo atliekamas bendradarbiaujant su Generaline prokuratūra. Dokumentinis filmas *“Bulgarijos Apleistieji Vaikai”* rodytas BBC 2007 m. atkreipė visuomenės dėmesį į stacionarios globos trūkumus, tačiau šeimos ir bendruomeninės globos problemos vis dar lieka už visuomenės akiračio¹³.

¹¹ Žr. <http://www.humo.be/tws/humo-files/20063/pedofilie-in-de-kerk.html>.

¹² *Maltraitance envers les personnes handicapées : briser la loi du silence (tome 2, auditions)*, Rapport de la commission d'enquête sur la maltraitance envers les personnes handicapées accueillies en établissements et services sociaux et médicosociaux et les moyens de la prévenir, 2002.

¹³ Bulgarijos šalies ataskaita, psl. 6.

Panašiai Latvijoje Vyriausybė ėmėsi priemonių smurto prevencijai įgyvendinti. Vis dėlto, veiksmų buvo imtasi tik po to, kai Latvijos "Gelbėkit vaikus" ("Glābiet bērņus") informavo visuomenę apie šokiruojančius seksualinio išnaudojimo, psichologinio ir emocinio smurto prieš vaikus su proto negalia atvejus specialiose internatinėse mokyklose ir socialinės paramos centruose 1999-2001 metais¹⁴.

Nepaisant to, kai kur yra pastebima ir teigiamos pažangos. Pavyzdžiui Airijoje neįgalių vaikų stacionaraus gyvenimo paslaugoms nebuvo taikomi kontrolės nepriklausomos ir įstatyminiai standartai. Sveikatos informacijos ir kokybės tarnybos (HIQA) dėka, yra parengtas *Nacionalinis registruotų ar tiriamų paslaugų vaikams ir jaunuoliams kokybės standartų projektas*¹⁵, ir yra tikimasi, jog šie standartai bus įgyvendinti dar 2011 pirmoje pusėje. Šie standartai apims paslaugas vaikams su negalia šalia jau esančių valstybinės globos institucijų vaikų grupių, kurie nepatenka į dabartinį reguliavimą, pvz., šeimynose globojami vaikai.

D. Priekabiavimas – atskira smurto forma

Vietiniai ekspertai atkreipia ypatingą dėmesį į dar vieną sritį – **priekabiavimą mokyklose**. Tai dažnas tėvų auginančių vaiką su proto negalia rūpestis, nes jų vaikai mokyklose patiria diskriminuojantį elgesį iš sveikųjų vaikų ir kitų asmenų.

Komitetas akcentavo priekabiavimą mokyklose savo pastabose šalims ir išreiškė rūpestį dėl vaikų su negalia patiriamo priekabiavimo: *"priekabiavimas mokyklose yra atskira vaikų patiriamo smurto forma, ir dažniausiai priekabiavimo aukomis tampa vaikai su negalia"*¹⁶.

Dauguma ekspertų atkreipė dėmesį į šio fenomeno neįvertinimą ir atitinkamų prevencinių programų trūkumą.

¹⁴ Latvijos šalies ataskaita, psl. 5.

¹⁵ Airijos šalies ataskaita, psl. 4.

¹⁶ Committee on the Rights of the Child, General Comment n°9, 2006, CRC/C/GC/9, para. 43 žr. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G07/407/02/PDF/G0740702.pdf?OpenElement>

Airijoje nėra įstatymų, reguliuojančių priekabiavimą. Nepaisant to, programa “Būk Saugus” moko vaikus kaip atpažinti nesaugias situacijas ir papasakoti suaugusiems, kai jos iškyla. Tai nėra privaloma mokykloms ir yra taikoma maždaug 85 proc. bendrojo lavinimo mokyklų. Nėra jokių duomenų apie specialiąsias mokyklas arba vaikus su negalia specialiosiose klasėse bendrojo lavinimo mokyklose. Nepaisant to, “Būk Saugus” tinklalapis¹⁷ turi atskirą skiltį “Vaikų su mokymosi sunkumais asmeninio saugumo įgūdžiai”, kuri buvo parengta padėti mokyti vaikus su negalia saugumo įgūdžių. Nežiūrint to, jog programa skirta neįgaliesiems vaikams nuo 6 iki 13 metų, ji gali būti taikoma ir kai kuriems vyresniems vaikams su negalia.

Iš atliktų atvejų studijų yra aišku, jog vaikų su proto negalia švietimas apie tai, kaip atpažinti smurtą, nėra prieinamas daugelyje bendrojo lavinimo, specialiųjų mokyklų ir neįgaliesiems skirtų paslaugų centrų. Taip pat nėra duomenų, jog tėvai yra informuojami, kaip atpažinti smurtą. Šeimos yra susirūpinusios, jog smurtas vis dažniau pasitaiko “kasdienėse” situacijose normaliam gyvenime. Pavyzdžiui, jie baiminasi, jog vaikai bus apgauti ar pakliūs į sukčių pinkles apsipirkimo ar laisvalaikio ar kitų visuomeninių veiklų metu. Paradoksalu, tačiau tai skatina tėvus būti perdėtai globėjiškais, o tai gali mažinti vaiko galimybę augti labiau savarankiškai¹⁸. Dauguma šeimos ir/ar pačių vaikų užfiksuotų priekabiavimo atvejų vyksta mokyklose.

V. Parama šeimai ir gyvenimas bendruomenėje

9 straipsnis

1. Valstybės dalyvės užtikrina, kad **vaikas nebūtų išskirtas su savo tėvais** prieš jų norą, išskyrus tuos atvejus, kai kompetentingi organai, vadovaudamiesi teismo sprendimu ir taikytiniais įstatymais, atitinkama tvarka nustato, kad toks atskyrimas yra yra būtinas vaiko

¹⁷ Žr: http://www.staysafe.ie/parent_sen.htm#The_Stay_Safe_Programme_for_children_with_special_needs (Airijos šalies ataskaita).

¹⁸ Ispanijos šalies ataskaita, psl. 11.

interesams. Tai nustatyti gali prireikti tam tikru konkrečiu atveju, pavyzdžiui, kai tėvai žiauriai elgiasi su vaiku arba juo nesirūpina, arba kai tėvai gyvena atskirai ir reikia nuspręsti, kur turi gyventi vaikas.

18 straipsnis

2. (...) Valstybės dalyvės **teikia tėvams ir teisėtiems globėjams paramą, reikalingą tinkamam vaikų auklėjimui, ir rūpinasi vaikų įstaigų plėtimui.**

3. Valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, kad vaikai, kurių tėvai dirba, turėtų teisę naudotis jiems skirtomis **vaikų priežiūros tarnybomis ir įstaigomis.**

20 straipsnis

1. Vaikas, kuris laikinai arba visam laikui yra netekęs savo šeimos aplinkos arba kuris dėl savo interesų negali toje aplinkoje būti, turi teisę į ypatingą valstybės teikiamą apsaugą ir paramą.

2. Valstybės dalyvės, vadovaudamosios savo įstatymais, pasirūpina tokio **vaiko priežiūros pakeitimu.**

A. Paramos šeimai auginačiai proto negalios vaikus paslaugos

Visi vietiniai ekspertai teigia, jog tirtose šalyse egzistuoja įvairios (konsultavimo, psichologinės, pedagoginės ir/ar švietimo pagalbos, reabilitacijos, laisvalaikio užsiėmimų) paslaugų rūšys, siūlomos valstybinių ar nevyriausybinių organizacijų. Vis dėlto, jie nurodo **paslaugų šeimoms trūkumą bei netolygų paslaugų pasiskirstymą geografiniu požiūriu.** Tai aktualu Austrijai, Ispanijai, kur vietinės valdžios turi stiprią autonomiją, bet taipogi ir kitoms šalims, kadangi net centralizuotose valstybėse yra ryškūs skirtumai tarp

vietinių savivaldybių, bei tarp miesto ir kaimo vietovių. Parama šeimoms priklauso nuo to, kurioje šalies dalyje ji gyvena. Be to, nėra visuotinio paslaugų prieinamumo ir tolygiai paskirstyto paslaugų tinklo.

Atokvėpio tarnybų (trumpalaikės globos) trūkumas taip pat yra gan dažnas reiškinys, ypač vaikams su sunkia ar kompleksine negalia. Šios paslaugos nebuvimas arba nuolatinis trūkumas šiandienos atokvėpio tarnybų paslaugas daro napatikimu ir nesaugiu šaltiniu bei apsunkina šeimoms galimybę planuoti atokvėpius. Mencap atliktas tyrimas JK parodė, jog 7 iš 10 šeimų pasiekė lūžio tašką dėl to, jog trūko trumpų pertraukėlių¹⁹. Be to, atokvėpio tarnybų darbas dažnai būna problematiškas: pavyzdžiui, Airijoje rūpestį kelia atokvėpio priežiūros vaikams vieta paslaugų suaugusiems centruose. Pastarųjų metų pažanga taip pat parodė, kad, kai paslaugų finansavimas iš valstybės biudžeto yra apkarpomamas, laikino atokvėpio tarnybos yra tarp pirmųjų, kurios pasitraukia. Tai buvo pastebėta, pvz. Čekijos Respublikoje ir Airijoje pastaruoju metu. Savanoriška senelių ar brolių/sesių globa tokiu būdu padedant šeimai dažnai yra vienintelė pasiekiamą "laikino atokvėpio tarnyba", kaip pastebėjo Graikijos ekspertas²⁰.

Asmeninio asistento ir jo **prieinamumo klausimas** yra dažnai minimas šalių ataskaitose. Asmeninio asistento paslaugos vaikams ir jaunuoliams paprastai nėra prieinamos Austrijoje ir Suomijoje, kur sprendimą dėl to priima vietinės savivaldos. Kipre yra mokamos neįgalumo išmokos, kurių dėka galima pasisamdyti pilno arba nepilno laiko slaugytoją vaikui. Bet netgi ir tradicinėse Gerovės valstybėse, tokiose kaip Suomija, tokių priemonių toli gražu neužtenka, ir dėl to dažnai motina turi likti namuose prižiūrėti neįgalų sūnų ar dukrą. Asmeninio asistento galimybė neseniai atsirado Ispanijoje priėmus Asmeninės nepriklausomybės ir slaugos asmenims, kurie yra priklausomi nuo kitų, skatinimo įstatymą Nr.39/2006, tačiau šiandien jo naudojimas yra griežtai apribotas, todėl asmeninio asistento paslaugą gali gauti tik tie, kurie yra visiškai priklausomi (pats aukščiausias skirstymo lygis).

¹⁹ Poilsio pertraukos 2003, Mencap ir šeimoms vis dar reikia poilsio pertraukų, 2006, Mencap.

²⁰ Graikijos šalies ataskaita, psl.10.

Daugelis šalių ekspertų pabrėžia **vieniųjų tėvų šeimų** atvejus – kuomet šeimos iširo dėl to, jog vaikas turėjo negalią, nebuvo pakankamai paramos šeimai sprendžiant emocinius bei finansinius sunkumus.

Informacijos trūkumas taip pat yra dažnas reiškinys šeimose visoje Europoje. Tėvų asociacijos (savipagalbos grupės) vis dar tėvų laikomos kaip geriausias informacijos šaltinis: vieta, kur tėvai gali rasti labiausiai aktualią ir patikimą informaciją iš kitų panašią patirtį turėjusių tėvų. Tėvai yra susirūpinę dėl vaiko ateities ir pusiau savarankiško/apsaugoto gyvenimo bendruomenėje struktūrų trūkumo *“kad jis galėtų toliau gyventi be mūsų...”*²¹. Dėl to tėvų asociacijos bei savitarpio pagalbos grupės vaidina pagrindinį vaidmenį šeimų, auginančių vaiką su proto negalia, gyvenime.

Dažnai minimas paslaugų, skirtų šeimoms ir vaikams su proto negalia, **kokybės stebėsenos trūkumas**. Pranešama, jog Austrijoje buvo labai mažai nuveikta gerinant paslaugų kokybę ir nustatant trūkumus, kadangi nėra stebėsenos. Šalyse kaip Portugalija, kuriose šeimos institutas yra labai stiprus, šeimos paramos politika yra tvirta, tačiau vėlgi nėra sukurta įgyvendinimo rodiklių bei stebėsenos mechanizmo.

Finansinė parama šeimoms, kartu su bendruomeninėmis paslaugomis, įskaitant galimybę lankyti mokyklą, vaidina pagrindinį vaidmenį **stabdant vaikų perkėlimą į institucijas**. Šalių ekspertai aprašė vyriausybių pastangas remiant šeimas, kad būtų išvengta apgyvendinimo institucijose. Prancūzijoje nuo 2001 iki 2006 m. vietų skaičius specialiose įstaigose šiek tiek sumažėjo, kuomet žymiai išaugo (>48 proc.) bendruomeninio švietimo ir sveikatos priežiūros paslaugos (*Services d'Education Spéciale et de Soins à Domicile – SESSAD*) – tai įsipareigojimo globoti bendruomenėje proceso ženklas. Trečdalis SESSAD įsteigtų vietų yra skirta vaikams su proto negalia.

²¹ Graikijos šalies ataskaita, psl.10.

B. Gyvenimo bendruomenėje ir deinstitutionalizacijos politika

Daugelyje Europos šalių gyvenimas bendruomenėje ir deinstitutionalizacija vis dar lieka iššūkiu. Daugumoje jų didžioji dalis vaikų su proto negalia gyvena savo šeimose (pvz., Kipre paskurtiniais 2009 m. duomenimis – 97,8 proc.). Nepaisant to, daugumoje ES šalių institucijų skaičius vis dar yra didelis. Ekspertai taip pat patvirtina, jog daugumoje šalių **asmenys, atsakingi už sprendimų priėmimą, pripažįsta, jog vaiko institucionalizacija vaikystėje gali lemti jo institucionalizavimą suaugus.**

Austrijoje šiandien vis dar veikia institucijos, kuriose gyvena virš 100 vaikų, o nuolatinės vaikų ir jaunuolių su proto negalia situacijos ir gyvenimo kokybės globos namuose ir įstaigose stebėsenos sistemų nėra²². Vengrijoje, 2001 m. gyventojų surašymo duomenimis, pateiktais ataskaitoje, stacionariose globos institucijose glaudžiasi 3405 vaikai, iš kurių 2549 turi proto negalią²³. Ir nors pastaraisiais metais buvo atlikta šiek tiek institucijų modernizavimo, vidutinis asmenų skaičius viename kambaryje išlieka 4 ar daugiau.

Slovakijos šalies ataskaitoje pateikiama informacija apie teigiamus pasikeitimus deinstitutionalizacijos link²⁴: 2004-2006 m. vaikai iš slaugos įstaigų ir internatinių mokyklų buvo perkelti į vaikų namus. Nuo 2008 m. neįgalūs vaikai jau nebebuvo priimami į socialinių paslaugų įstaigas. Nuo tada, jie buvo priimami į vaikų namus, kuriuose buvo formuojamos integruotos, specialios grupės arba perduodami globoti šeimoms. Slaugos institucijos daugiau jau nėra dominuojantis pakaitalas prieš kitas alternatyvios globos rūšis, tokias, kaip įvaikinimas, globa šeimynoje, asmeninė globa ir priežiūra. Vaikų, kurie auga ne atskirose grupėse vaikų namuose, o labiau šeimai artimose aplinkose (globojant šeimynai), skaičius išaugo, įskaitant ir vaikus su proto negalia. Vaikai iki 3 metų amžiaus, įskaitant ir turinčius sunkią negalią, yra globojami šeimose.

²² Austrijos šalies ataskaita, psl. 14.

²³ Vengrijos šalies ataskaita, psl. 13.

²⁴ Slovakijos šalies ataskaita, psl.9.

C. Globa šeimoje ir įvaikinimo politika

Viena iš šalių ataskaitose minimų kliūčių, lėtinančių deinstytucionalizaciją, **yra alternatyvių globos vaikams, likusiems be tėvų, formų, ypač globos šeimose, trūkumas**. Štai Bulgarijoje nuo 2003 metų globa šeimose pradėjo plėtotis, tačiau tai vyksta lėtai ir nepakankamai – vaikų globojamų šeimose skaičius auga, tačiau nėra jokių duomenų apie tai, jog neįgalūs vaikai būtų perkeltami iš institucijų į šeimas. Panašiai Rumunijoje vaikų su negalia deinstytucionalizavimas buvo pradėtas dar 2001 m., tačiau labai mažai yra nuveikta, jog paskatinti neįgaliųjų vaikų įvaikinimą. Tuo tarpu Graikijoje, nors globa šeimoje yra teoriškai įmanoma, praktiškai tėvams, nebeišgalint pasirūpinti savo proto negalią turinčiu vaiku, pastarieji vis dar yra atiduodami į institucijas. Dažniausiai tai reiškia, jog deinstytucionalizacija su kartkartėmis atliekamais patikrinimais tęsis iki pat jų gyvenimo galo, neturint galimybės pasinaudoti net teisinėmis garantijomis, kurios galioja priverstinai apgyvendinant ar gydant²⁵.

Panaši situacija yra aprašoma ir Vengrijoje. Ten taip pat labai mažai globos šeimoje galimybių: *„tai nėra patrauklu finansiškai, šeimos ir įvaikintojai dažniausiai ieško sveikų vaikų. Vengrija skursta šioje srityje, būtent, jog tėvai auginantys vaiką su negalia negauna pakankamai pajamų lyginant su jų atsakomybėmis. Trumpai tariant jie yra visiškai neskatinami įvaikinti vaiką su negalia“*.

Kitos šalys yra pasiekę daugiau pažangos kurdamos alternatyvias globos institucijose formas; kai kurių šalių ekspertai pateikė šiek tiek duomenų ir skaičių. Italijoje 2002 m. Nacionalinės vaikų observatorijos atliktas tyrimas pateikia tokius vaikų globos šeimose skaičius, suskirstytus pagal negalios rūšį: vaikų su proto negalia globojamų šeimynose skaičius yra 19 iš 369; atitinkamai globojamų savo pačių šeimos narių: 72 iš 162 proto negalią turinčių vaikų²⁶.

²⁵ Graikijos šalies ataskaitą, psl. 9.

²⁶ Anfaa [Nacionalinė įvaikinimo ir globėjų šeimų asociacija] duomenys pateikti <http://www.didaweb.net/fuoriregistro/documenti/anfaa.doc>

VI. Švietimas

VTK 28 straipsnis

Valstybės dalyvės pripažįsta **mokytiis vaiko teisę**. Siekdamos palaipsniui šią teisę įgyvendinti ir **sudaryti vienodas galimybes**, jos:

- a) įveda nemokamą ir privalomą pradinį lavinimą;
- b) skatina tobulinti įvairias tiek bendrojo, tiek profesinio viduriniojo lavinimo formas, rūpinasi, kad jis būtų prieinamas visiems vaikams, ir imasi tokių priemonių kaip nemokamo lavinimo įvedimas, o prireikus ir finansinės paramos teikimas;
- c) užtikrina mokomosios ir profesinės bei orientuojančios informacijos ir medžiagos prieinamumą visiems vaikams;
- d) imasi priemonių, skatinančių nuolat lankyti mokyklą ir mažinančių moksleivių, paliekančių mokyklą, skaičių.

A. Teisė į integruotą švietimą

Visose Europos šalyse vaikai turi įstatymų garantuojamą teisę į mokslą. Be to, nacionaliniai ekspertai pranešė, jog tiek **leidžiami įstatymai, tiek galiojanti politika tam tikru lygiu skatina integruotą švietimą**. Ši tendencija buvo pastebėta visose tirtose šalyse.

B. Integruoto švietimo prieinamumas

Nacionaliniai ekspertai praneša, jog integravimo politikos įgyvendinimas praktikoje toli gražu nėra patenkinamas. Pasirodo, jog daugelis šalių bandė padaryti savo pagrindinio švietimo

sistemas labiau integruojančias, tačiau nepasiekė reikiamo paramos lygio, jog padarytų integruotą mokymą prieinamą visiems vaikams jų buvimo vietose²⁷.

Integruoto priešmokyklinio ugdymo galimybės egzistuoja beveik visose tirtose šalyse. Praktikoje integracija daugiau paplitusi darželiuose, kaip teigiama daugelio šalių ekspertų. Vis dėlto, kadangi ikimokyklinis ugdymas nėra privalomas daugelyje Europos šalių, niekas negarantuoja teisės gauti vietą integruotame darželyje, kaip teigiama Austrijos ataskaitoje. Be to, JK tėvai, auginantys vaikus su proto negalia, kuriems reikia kompleksinės sveikatos priežiūros ir pagalbos, skundžiasi dideliu ikimokyklinio ugdymo pasirinkimo stygiu.

Pradinio ugdymo lygmenyje ekspertų pateikti skaičiai ir informacija patvirtina, jog egzistuoja tendencija integruoti vaikus su negalia į bendrąsias mokyklas. Nors kai kur galima gauti duomenų apie vaikų su proto negalia integraciją, deja, dažnai jie nėra tokie teigiami, arba netgi rodantys, jog **nėra jokio ugdymo prieinamumo šiems vaikams**.

Reikia atkreipti dėmesį į faktą, jog šalių pateikti duomenys yra nevienalyčiai. Nors visose šalyse duomenys apie vaikų pagal amžių grupes sąrašus mokyklose yra prieinami, tačiau atskiros informacijos apie neįgalius vaikus visose tirtose šalyse nėra, jau nekalbant apie proto negalią turinčius vaikus.

Kai kurios šalys, tokios kaip Jungtinė Karalystė, Lietuva, ar Ispanija praneša, jog dauguma vaikų su proto negalia yra integruoti į pradines mokyklas, tačiau vaikai su kompleksine negalia turi lankyti specialiąsias mokyklas. Austrijoje integruoto mokymo politikos įgyvendinimas skiriasi: kai kuriuose rajonuose jau atsisakyta atskirto mokymo, o kai kurie dar tik pradeda atrasti integruotą lavinimą. Vis dėlto, Olandijoje dauguma šių mokinių vis dar mokomi specialiose mokyklose. Belgijoje daugelis vaikų su proto negalia eina į specialiąsias pradines mokyklas. Negana to, kai kurie vaikai iš vis nelanko mokyklos ir yra nukreipiami į dienos centrus – dauguma jų turi kompleksinę arba kelias negalias.

²⁷ Inclusion Europe, Integruoto švietimo padėties Europoje ataskaita, Briuselis, 2009, psl. 8.

Šio tyrimo metu surinkti duomenys ir informacija nepateikia vienalyčio situacijos Europoje vaizdo. Dauguma ekspertų pateikia **tik kai kurių vaikų grupių integracijos pasiekimus, o ne visos sistemos pasikeitimus**. Pasirodo, dauguma šalių bando padaryti savo švietimo sistemą labiau integruotą. Vis dėlto rezultatai rodo, jog tik maža dalis vaikų su proto negalia yra integruojami į bendrąjį lavinimą su visa jiems reikiama pagalba.

Nepaisant to, jog pradinio ugdymo lygmenyje jau yra padaryta pažangos, **profesinio lavinimo prieinamumas vis dar yra menkas. Vaikų su proto negalia galimybių mokytis ribotumas yra akivaizdus**. Kipre pastebėtas jaunimui su proto negalia tinkančių profesijų pasirinkimo ir praktinio ugdymo trūkumas. Panašiai Prancūzijoje, profesinis mokymas jaunimui su proto negalia yra daugeliu atvejų visiškai neadekvatus tiek kokybės tiek kiekybės, tiek ir įvairovės atžvilgiu. Suomijoje įprastose profesinio lavinimo institucijose integracijos principas yra taikomas retai. Jaunuoliai su proto negalia profesinį pasirengimą dažnai gaunba specialiųjų poreikių profesinėse kolegijose. Siūlomų vietų yra per mažai, jog patenkinti esamą poreikį. Suomijoje profesinio lavinimo institucijų, kurios priimtų ir jaunuolius su proto negalia, pasiskirstymas yra labai netolygus.

C. Parama šeimai integruojantis į švietimą

Beveik visose šalių ataskaitose siūloma, jog tėvai turėtų bent šiokią tokią pasirinkimo tarp pagrindinio ir specialaus lavinimo galimybę savo vaikams. Deja, dažnai apklaustieji tėvai **šios "pasirinkimo teisės" įgyvendinimą apibūdina kaip sunkią kovą**. Šeimos retai kada gauna pakankamai informacijos apie galimą paramą, kada jie nusprendžia leisti savo vaiką į bendrojo lavinimo mokyklą.

Airijoje didžioji dalis 2004 m. Įstatymo dėl asmenų su mokymosi poreikiais švietimo nuostatų buvo įgyvendinta įsteigus Nacionalinę specialiojo ugdymo tarybą (NSCE), kurios tikslas yra planuoti ir koordinuoti švietimo prieinamumą vaikams su negalia²⁸. Specialiojo ugdymo poreikių organizatoriai (SENOs) yra NSCE įdarbinami regionuose palaikyti ryšį su tėvais vietose. Nors SENOs yra vietiniai informacijos taškai tėvams, čia kyla akivaizdus konfliktas,

²⁸ Airijos šalies ataskaita, psl. 6.

kadangi tas, kuris teikia informaciją apie galimą paramą švietimui yra fizinis asmuo, kuris pats vienas nusprendžia kokią paramą skirti konkrečiam vaikui. Tėvams rimtą susirūpinimą kelia SENO gebėjimas nešališkai pateikti informaciją apie skirstomus resursus. Nepriklausomo apskundimo mechanizmo trūkumas kelia daugiausiai susirūpinimų²⁹.

Panašiai Slovakijoje ir Čekijos Respublikoje tėvai turi teisę pasirinkti tarp bendrojo lavinimo, specialiųjų klasių bendrojo lavinimo mokyklose ir tarp specialiųjų mokyklų kartu su Specialiojo Ugdymo Centrais, kurie pateikia pedagoginę išvadą su rekomendacijomis, kada vaikas yra siunčiamas į mokyklą. Vis dėlto sprendimo teisę priimti vaiką su proto negalia į mokyklą ar ne pasilieka mokyklos direktorius, kuris įvertina „*mokyklos galimybes ir sąlygas*“ ir pagal tai nusprendžia. Jie nusprendžiama neigiamai, tėvams turi būti nurodomos priežastys. Deja, tėvai neturi beveik jokių teisinių galimybių apskųsti sprendimą. Slovakijos ataskaitoje pridedama, jog specialiojo ugdymo centrai glaudžiai bendradarbiauja su specialiosiomis mokyklomis. Todėl iškyla abejonių dėl nepriklausomo apskundimo proceso, jei tėvai nesutinka su rekomendacija.

Galiausiai Graikijoje³⁰ vaikai su giliu protiniu atsilikimu nusiųsti į bendrojo lavinimo mokyklas beveik neturi jokių šansų integruotis į bendrojo lavinimo sistemą. Apklausti tėvai laiko specialiąsias mokyklas ne lavinimo ar profesinio mokymo institucijomis, o vieta, kur vaiką laikinai „prižiūri auklė“. Dėl to, dauguma vaikų priversti lankyti papildomai privataus ugdymo pamokas, už kurias moka tėvai.

Kelios šalys paminėjo ribotą ugdymo prieinamumą kaimo vietovėse. Latvijoje šeimos kaimiškose vietovėse turi nukakti didelius atstumus, kad savo vaiką nugabentų į mokymo įstaigas ir tai sulaiko nepasiturinčius tėvus nuo pasirūpinimo vaiko tinkamu ugdymu. Dažnai šie vaikai yra priversti gyventi atskirai nuo tėvų tam, kad įgytų išsilavinimą. Be to, daugelis vaikų yra įregistruoti, kaip besimokantys namuose – vaikai su sunkia negalia ir/ar gyvenantys kaimo vietovėse. Šie vaikai neturi galimybės tinkamai mokytis arba nesimoko iš vis!

²⁹ Ten pat.

³⁰ Graikijos įstatymuose yra įtvirtintos nuostatos, kurios išskiria vaikus su sunkia proto ar kompleksine negalia iš bendrojo lavinimo mokyklų ir skatina jų lavinimą atskirose specialiose mokyklose, socialinės globos tarnybose ar profesinio lavinimo institucijose, kurios yra remiamos Sveikatos Ministerijos lėšomis bei nėra laikomos švietimo sistemos dalimi. Graikijos šalies ataskaita, psl. 8.

D. Švietimo kokybės rėmimo šaltiniai

Sėkmingo lavinimosi atvejai dažnai yra vienetiniai. Dažniausiai tai pasiekama vien tik atsidavusių mokytojų ar auklėtojų pastangų kurti inkliuzinę aplinką dėka, dažnai visai negaunant paramos ir priemonių iš švietimo sistemos.

Visose šalių ataskaitose teigiama, **jog vaikai bendrojo lavinimosi mokyklose yra mokomi pagalbinio personalo, o ne kvalifikuotų mokytojų**. Pagrindinės priežastys, lemiančios tokią padėtį, yra **apmokymų eiliniams mokytojams trūkumas** - pastarieji "staiga" turi susidoroti su dideliu skaičiumi vaikų ir sunkiai randa progą padėti atskiram mokiniui, kai to reikia, – bei **finansinių išgalių samdyti kitus specialistus mokyklose nebuvimas** (Portugalija).

Airijoje Specialiųjų Poreikių Asistentų (SNA) vaidmuo sukėlė problemų, kadangi darbo aprašyme trūko lavinimo funkcijų. Nors pagalba vaikui mokantis techniškai nėra SNA užduotis, jo vaidmuo išsirutuliojo taip, kad dabar tėvai tai mato kaip pagrindinę SNA užduotį, ir kai SNA apsiima tai daryti, tėvai pastebi, jog tai labai pagerina vaiko vystymąsi. Daugelis tėvų teigia, kad jų vaikas nebūtų toliau sugebėjęs tęsti mokslo bendrojo lavinimo mokykloje be SNA pagalbos.

Prancūzijoje dažnai pasitaiko, jog atsisakoma vaiką priimti į mokyklą, jei joje nėra specialiųjų poreikių asistentų. 2010 m. sausį, pagal UNAPEI duomenis, 4213 vaikų laukė eilėje gauti specialųjį asistentą, jog galėtų būti priimti į mokyklą. Tuo pačiu metu specialiųjų poreikių asistentai negauna tinkamo paruošimo, jų sutartys būna nepatikimos, kas dažnai lemia jų pasitraukimą. Specialistų paslaugos, kurios veikia šalia mokyklų, negali paremti ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose reikiamu lygiu.

Galiausiai Italijoje, kur specialiosios mokyklos buvo panaikintos dar 1977 m., vaikai su negalia dažnai yra izoliuojami nuo likusios grupės dalies savo klasėse ir su jais užsiimama atskiroje erdvėje taip "atstatant specialiąsias klases".

Dažniausiai pasikartojantis nacionalinių ekspertų teiginys yra tai, kad turimos lėšos išimtinai skiriamos daugiausiai atskirtam mokymui, o ne remti integraciją į bendrojo lavinimo mokyklas. Tai pavyzdžiui vyksta Bulgarijoje, kur vaikui tenkantis biudžetas jam ugdantis specialiojoje mokykloje gali būti iki trijų kartų didesnis nei jam esant bendrojo lavinimo mokykloje³¹.

Austrijoje buvo atlikta apklausa, kaip projekto tyrimo "Specialiojo ugdymo kokybė"³² dalis, kuri atskleidė bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų mokymo problemas. Apklaustųjų nuomone, pačiose mokyklose trūksta kompetencijos. Be to, jie pabrėžė **prastas bendrąsias sąlygas, įtartina lėšų paskirstymą** (tik dalis gautų lėšų buvo skiriama integracijai) **ir nepalankias sąlygas klasėse bendrose vidurinėse mokyklose** (integracijos klasėse kartu mokosi ir visi nepažangūs ir probleminiai mokyklos vaikai).

Ispanijoje integruoto lavinimo procesas susiduria su **sunkumais kai kalbama apie vidurinį ugdymą**³³. Ispanijos ataskaitoje apibendrinama, jog sunkumai ir išūkiai eilinėse mokyklose kyla ne dėl netinkamo nusistatymo, bet **dėl išteklių ir įvairios "paramos" trūkumo**, tokių kaip tęstiniai mokymai ir psichopedagoginiai patarimai mokytojams, ugdymo asistentai ar asmeniniai padėjėjai, kurie padėtų vaikams gyventi labiau savarankiškai, geriau orientuotis tarp specialistų, tarp švietimo ir socialinių paslaugų, ir pan. Galiausiai naujais politiniais sprendimais, priimti kaip atsakas į **finansinę krizę, padarė įtakos ir integraciniam švietimui**. Kaip to įrodymas gali būti Airija ar Latvija. Airijos 2004 m. Įstatymas dėl asmenų su mokymosi poreikiais švietimo (EPSEN) siūlo, jog vaikai su negalia turi būti lavinami integruotoje aplinkoje ir kad neįgalūs asmenys turi lygiai tokią

³¹ Kai vaikui taikoma individualaus mokymo programa, jam iš valstybės biudžeto skiriamas BGN2.475 (€1.230) krepšelis, kai tuo tarpu vaikui esant specialiojoje mokykloje šis krepšelis svyruoja nuo BGN 3.353 (€1.670) iki BGN 6.116 (€3.050).

³² Specht, W., Pirchenegger L. G., Seel A. et al. (2006).: Qualität in der Sonderpädagogik. Ein Forschungs- und Entwicklungsprojekt. Forschungsansatz, Ergebnisse, Schlussfolgerungen. Graz. Bifite-Report.

³³ NVO Raudonoji švietimo knyga *Independent Life Forum* <http://www.forovidaindependiente.org/node/225>

pačią teisę į švietimą kaip ir jų bendraamžiai. Vis dėlto, pilnas šio įstatymo įgyvendinimas 2008 m. spalį buvo atidėtas neribotam laikui dėl finansinių priežasčių³⁴. Pagrindinės įstatymo nuostatos liko neįgyvendintos, iš kurių labiausiai reikėtų paminėti Individualaus Ugdymo Planus. Latvijoje, nors 2005 metų ministerijų ataskaitų duomenimis vaikų su specialiais ugdymo poreikiais skaičius bendrojo lavinimo mokyklose augo³⁵, krizė sustabdė pastarąjį gerėjimą. 2008-2009 metais buvo staigus mokyklų, mokinių ir mokytojų skaičiaus kritimas³⁶.

E. Vaikų su proto negalia ugdymo raida

Keliose šalių ataskaitose buvo paminėtas keliantis nerimą netolygus vaikų su ugdymosi poreikiais švietimo vystymas. Šis netolygumas lemia tai, jog **vaikų su proto negalia ugdymosi raida būna sutrikdoma**. Nepakankama parama ir lėšų stygius gali lemti vaikų perkėlimą iš bendrojo lavinimo mokyklų į specialiąsias ir atvirkščiai. Lygiai taip pat ribotas bendrojo lavinimo mokyklų prieinamumas bei paramos pereinamuoju laikotarpiu nebuvimas yra du pagrindiniai veiksniai, lemiantys vaikų su proto negalia sutrikusį mokymosi procesą lyginant su kitais besimokančiais.

Pavyzdžiui Austrijoje mokyklinio ugdymo raidos pertraukos yra apibūdinamos taip: *„Kalbant bendrai, tėvai turi teisę pasirinkti ar vaiką leisti į bendrojo lavinimo ar į specialiąją mokyklą. Tačiau integruotas mokymas yra taikomas tik pradinėse, bei kartais ir bendrojo, ar dar rečiau akademinėse vidurinėse mokyklose ir apima vaikus tik iki 8 klasės. Nėra jokių teisinių garantijų vaikams su proto negalia toliau tęsti mokslus vidurinėse bendrojo lavinimo mokyklose (nuo 9 klasių). Galiausiai vaikai su proto negalia yra priverčiami pereiti į specialiąsias mokyklas, kad galėtų tęsti mokslą. Jie neturi galimybės siekti tolesnio vidurinio išsilavinimo³⁷“.*

³⁴ Airijos šalies ataskaita, psl. 6.

³⁵ Žr. 2005 m. Latvijos šalies atskaitą apie JT VKT įgyvendinimą: <http://www.lm.gov.lv/text/1318>

³⁶ Apklausa iš Latvijos valstybinių institucijų: Gerovės ministerija, Sveikatos ministerija, Švietimo kokybės centras, Centrinis statistikos biuras.

³⁷ Austrijos šalies ataskaita, psl. 9.

Panašiai Lietuvoje tirtų šeimų pavyzdžiai rodo, jog dažnai vaikai su proto negalia yra įrašomi į bendrojo lavinimo mokyklas. Tačiau ilgainiui tėvai yra priversti pervesti vaikus į specialiąsias mokyklas, dėl to, jog sveikieji žmonės mokykloje nėra tolerantiški, ypač sveikųjų vaikų tėvai, arba dėl to, jog mokytojai negali patenkinti specialiųjų šių vaikų poreikių.

Perėjimas iš pradinės į vidurinę mokyklą taip pat yra problematiškas. Prancūzijoje 55 proc. vaikų su proto negalia palieka mokyklą po pradinių klasių baigimo (lyginant su 17 proc. sveikųjų vaikų skaičiumi)³⁸. Kipre silpnoji švietimo sistemos grandis yra perėjimo iš pradinio į vidurinį ugdymą koordinavimo trūkumas. Lygiai taip pat Airijoje nėra automatinio lėšų perėjimo iš pradinių į vidurines mokyklas. Pavyzdžiai rodo, jog vaikams palikus pradinę mokyklą egzistuoja didžiulė spraga, ir gali būti labai sunku surasti, kur perkelti vaiką mokytis toliau.

Graikijoje tėvai neturi pasirinkimo tarp bendrųjų ir specialiųjų valstybinių mokyklų. Kai kurie vaikai didelių tėvų pastangų dėka baigia bendrąsias pradinės mokyklas, tačiau po to yra nukreipiami į specialiąsias mokyklas, nes bendrojo lavinimo švietimo įstaigose nėra integruotų klasių bei asmeninio asistento pagalbos³⁹.

Kaip teigia JK ekspertai, *"Perėjimas iš vienos mokyklos į kitą yra didžiausia problema proto negalią turinčių vaikų tėvams, ypač pomokyklinis periodas. **Mokyklose nėra planuojama ir ruošiamasi jaunuolio išvykimui.** Dėl to, jaunuoliai negali toliau sėkmingai įsidarbinti, užsisiimti praktika ar tęsti mokslus, kad galėtų tapti pilnaverte visuomenės dalimi"*⁴⁰.

Nors Ispanija yra įsipareigojusi siekti integracijos, tuo pat metu pastebimas didėjantis tėvų, auginančių vaikus su proto negalia, nepasitenkinimas ir nusivylimas⁴¹: *"Viena iš kliūčių yra egzistuojantis dvigubas "įprastų" ir specialiųjų mokyklų tinklas, kurios tarpusavyje yra sujungtos kaip susisiekiantys indai. Kuo lėtesnis mokinių su proto negalia padėties tarp kitų gerinimas ir naujovių diegimas įprastose mokyklose, tuo švietimas šiose įstaigose tampa*

³⁸ *Troisième et quatrième rapports périodiques de la France au Comité des Droits de l'Enfant*, 2007 m. rugsėjo 11, <http://www.unicef.fr/userfiles/3%20et%204%20emes%20rapports%20periodiques%20de%20la%20France.pdf>

³⁹ Graikijos šalies ataskaita, psl. 8.

⁴⁰ ENABLE, Atsakas į JTVKT Baigiamąsias Pastabas, 2009.

⁴¹ Ispanijos šalies ataskaita, psl. 12.

*mažiau patenkinamas tėvams ir jų vaikams ir tuo mažiau vystosi jų socialiniai ryšiai. Šiuo atžvilgiu specialiosios mokyklos bent trumpam tenkina šiuos poreikius ir taip palengvina našta bendrosioms mokykloms. Dėl tos pačios priežasties, pastarosios visiškai neskuba imtis priemonių, jog vaikai su proto negalia būtų integruoti. **Kaip to pasekmė, vaikų su proto negalia mokymosi raida pasižymi nuolatiniais lavinimosi trukdžiais, kai reikia keisti mokyklas, bei to neigiama įtaka jų socialiniam ir asmeniniam vystymuisi.**"*

VII. Sveikatos priežiūra

VTK 23 str.

(...)

2. Valstybės dalyvės pripažįsta **nepilnaverčio vaiko teisę gauti ypatingą globą** ir rūpinasi, jei yra lėšų, kad turinčiam į tai teisę vaikui ar atsakantiems už jo globą asmenims būtų suteikta parama, kurios prašoma ir **kuri atitinka vaiko būklę ir jo tėvų ar kitų vaiką prižiūrinčių asmenų padėtį.**

VTK 24 str.

1. Valstybės dalyvės pripažįsta vaiko teisę naudotis **tobuliausiomis sveikatos sistemos paslaugomis** ir ligų gydymo bei sveikatos atstatymo priemonėmis. Valstybės dalyvės rūpinasi, kad **nė vienam vaikui nebūtų atimta teisė naudotis tokiais sveikatos apsaugos sistemos paslaugomis (...).**

A. Sveikatos priežiūros paslaugų prienamumas vaikams su proto negalia

Šalių įstatymai užtikrina, jog visi be išimties vaikai turėtų pilną teisę į sveikatos priežiūros paslaugas. Nacionaliniai ekspertai praneša, jog vaikai su proto negalia iš esmės turi tokį patį

priėjimą prie sveikatos priežiūros, kaip ir kiti vaikai; jie turi teisę naudotis preventyviomis medicinėmis priemonėmis (vakcinomis, privalomąja sveikatos patikra ir vizitais pas gydytojus); turi priėjimą prie tokių pačių bendrųjų sveikatos paslaugų, finansuojamų iš sveikatos draudimo sistemų. Vaikai su proto negalia naudojami nemokamomis, socialinio draudimo lėšomis dengiamomis sveikatos paslaugomis. UNICEF duomenimis vaikai su proto negalia turi laisvą priėjimą prie sveikatos patikros pereinamojo laikotarpio šalyse⁴².

Nepaisant to, sveikatos priežiūros srityje tarp ES šalių taip pat yra netolygumų. Tokios šalys kaip Austrija ar Prancūzija, yra nustačiusios svarbias sveikatos apsaugos priemones, apimančias ir vaikus su proto negalia. Iš kitos pusės, Bulgarijoje vien jau visų vaikų įtraukimas į socialinio draudimo sveikatos apsaugos sistemą yra didelis pasiekimas.

Nepaisant to, jog visose šalyse egzistuoja nemokama visuotinė sveikatos priežiūros sistema, jos prieinamumas vis dar išlieka nelygus. Kai bendras sveikatos paslaugų prieinamumas yra žemas, tuomet vaikų su proto negalia sveikatos priežiūra yra paliekama tėvų kišenei. Dėl to, vaiko sveikatos priežiūros išlaidos sukelia grėsmę šeimoms atsidurti ant skurdo ribos. Be to, nacionaliniai ekspertai praneša apie diskriminacijos negalios pagrindu atvejus. Lietuvoje dėl nepakankamo finansavimo sveikieji vaikai susilaukia kokybiškesnio gydymo, tuo tarpu vaikai su proto negalia dažniausiai gydomi netinkamai. Rumunijoje Dauno sindromą, sunkų protinį atsilikimą bei įgimtą širdies ydą turinčio berniuko tėvas teigė, jog *„paguldžius į ligoninę, dėl didelių gydymo kaštų, gydytojai laikė jį kaip beviltišką atvejį ir jis negalėjo gauti tinkamo pilnaverčio gydymo“*. Vis dėlto, nacionalinis Bulgarijos ekspertas praneša, jog sveikatos priežiūros prieinamumas yra ribotas visiems, tame tarpe ir vaikams su proto negalia. Tai vyksta dėl to, jog Nacionalinis Sveikatos Draudimo Fondas padengia tik dalį sveikatos priežiūros paslaugų.

B. Priešgimdyvinė diagnostika

Pilna priešgimdyvinė diagnozė yra garantuojama daugelyje šalių. Tik Rumunijoje tėvai pranešė neturį tokios galimybės.

⁴² UNICEF, *Children and Disability in Transition in CEE/CIS and Baltic States*, Innocenti Insight, 2005, psl 35.

C. Ankstyvoji diagnostika ir intervencija

Pogimdyvinė ir ankstyvoji intervencija įvairiose šalyse tėvų vertinama skirtingai. Nepaisant to, tėvai dažniausiai lieka nepatenkinti, jeigu ne paslaugų trūkumu ar prasta kokybe, tai ilgu laiku, kurį reikia sugaišti laukiant medicininių paslaugų.

Airijoje tėvų patirtis rodo, jog apie vaiko negalią po gimimo jie sužino greičiau iš atskirų specialistų, su kuriais susiduria, o ne dėl bendros paramos tėvams ir tėvų konsultavimo strategijos (ne-)buvimo.

Prancūzijos 2007 m. ataskaitose VTK Komitetui pabrėžiama Motinos ir Vaiko Sveikatos Apsaugos Tarnybos (Protection Maternelle et Infantile) svarba valdant medicininės ir prevencinės sveikatos priežiūros priemones vaikams iki 6 metų. PMI prisideda prie socialinių paslaugų, teikiamų vaikams iki 6 metų, ir kartu dalyvauja ikigimdyvinėse apžiūrose. Tėvai skundžiasi, jog gauna per mažai informacijos apie jų vaiko ypatumus ir per siaurą vaiko ateities galimybių paveikslą. Nepaisant to, ankstyvosios intervencijos centrai pateikia ankstyvąjį vystymosi sutrikimų aptikimą ir diagnozę vaikams iki 6 metų. Nustačius diagnozę, tėvams teikiama įvairiapusė specialistų komandų pagalba bei reabilitacinė priežiūra pačiame Centre ar namuose. Tėvai džiaugiasi šiomis paslaugomis.

Vienas iš didžiausių rūpesčių, anot tėvų pastebėjimų, yra specialistų ir paramos darbuotojų, kurie praneštų apie pogimdyvinę diagnozę poreikis: *"jei tik būčiau žinojusi, nebūčiau maniusi, jog mano atvejis yra beviltiškas"* teigė viena mama iš Graikijos⁴³. Viena motina iš Čekijos Respublikos pasidalino apie savo patirtį po jos dukrelės su Dauno sindromu gimimo 2005 m.: *"Turėjau 6 kartus didesnę riziką susilaukti vaikelio su intelekto sutrikimais...Atsisakiau daryti amniocentezę, nes žinojau, kad tai gali pakenkti vakui. Netgi jei būčiau 100 proc. žinojusi, jog vaikas turės Dauno sindromą, tikrai nebūčiau jo žudžiusi. Po gimdymo savyje jau žinojau, jog vaikelis turėjo Dauno sindromą. (...) Tačiau jie paliko mane vieną ir nieko man nesakė ilgą laiką, netgi kitą rytą. Apsilankydamas gydytojas*

⁴³ Graikijos šalies ataskaita, 12 psl.

paklausė manęs tik įprastų dalykų, tokių kaip, ko norėčiau pietums ir pan... Galiausiai jis labai sausai manęs paklausė, ar aš žinau, kad mano vaikas turi Dauno sindromą. Aš pasiteiravau, ko man reikėtų tikėtis. Gydytojas atsakė, jog jis nelabai ką žino, tik tai, kad vaikas negalės eiti į normalią mokyklą ir kad negalės nieko išmokti..." Po keletos savaičių apsilankymų sveikatos priežiūros įstaigose po gimdymo, ši mama pajuto, jog ten buvo tikimasi, jog ji pasijaus kalta, leidusi gimti neįgaliam vaikui: "jie paklausė manęs, kodėl aš neatlikau amniocentezės. Kiekvienas gydytojas klausė manęs ar aš iš anksto žinojau apie kūdikio negalią, kol buvau nėščia, ir aš turėjau kas kartą meluoti, jog jie nerašytų visuose dokumentuose, jog motina žinojo, jog laukiasi vaiko su Dauno sindromu".

D. Psichinė sveikata

Nacionaliniai ekspertai patvirtino psichinės sveikatos priežiūros trūkumą vaikams daugelyje šalių. Ispanijoje ir Italijoje psichinės sveikatos specialistų trūkumas yra vienas iš pastebimiausių visoje sveikatos priežiūros sistemoje. Dėl to, yra linkstama vaikų su proto negalia turimas psichikos problemas laikyti negalios dalimi, kai iš tiesų taip nėra, ir dėl šios priežasties neskirti jiems jokie gydymo.

Dar daugiau, Latvijoje vaikai su proto negalia (su elgesio sutrikimais) yra uždaromi į psichiatrines ligonines, nors jiems reikia visiškai kitokio gydymo (Psichologo, psichoterapeuto...). Internatinėse mokyklose, vaikų ar socialinės globos namuose netinkamai besielgiantys vaikai gali būti gasdinami tokiu priverstiniu uždarymu ir tokiu būdu gali būti įbauginami kiti vaikai.

E. Dantų gydymas

Viena iš besikartojančių sveikatos priežiūros problemų yra dantų gydymas, kadangi vaikai su proto negalia sunkiai pasiduoda dantų taisymui (pvz., Vengrijoje, Graikijoje, Austrijoje, Airijoje, Bulgarijoje). Dantų gydymo paslaugos yra įvardijamos, kaip specifinė problema, kadangi odontologai sutinka gydyti vaikus su proto negalia tik su visiškai neįgaliu.

"Mano vaikas turi cerebralinį paralyžį. Jūs net neįsivaizduojate kaip buvo sunku surasti jam dantistą. Niekas nenori jo gydyti – jie sako, jog tai reikalauja per daug pastangų..." (S. tėtis iš Bulgarijos)

F. Vaikų su proto negalia specialiųjų poreikių tenkinimas

Gydytojų, kurie dirba su proto negalią turinčiais vaikais, pasirengimas ir apmokymas, tėvų nuomone, dažnai yra nepakankamas. To pasekoje kai kurie vaikų su proto negalia sveikatos sutrikimai yra klaidingai laikomi negalios dalimi ir taip ir lieka negydomi. Dėl gydytojų kompetencijos negalios srityje bei bendraujant su sutrikusio intelekto jaunuoliais bei jų šeimomis trūkumo dažnai nukenčia vaikų su proto negalia sveikatos paslaugų prieinamumas.

Daugelyje šalių, vaikas nėra proceso ašis, visas vertinimas daugiausiai yra pagrįstas tik klinikiniais poreikiais, o ne integracine socialine parama (Airija). Tėvai, ieškodami informacijos, yra priklausomi nuo tarpusavio pagalbos grupių. Informacija apie medicininę priežiūrą daugiausiai plinta neformaliai, per tėvus ar organizacijų rengiamus tėvų susirinkimus. Prancūzijoje ir Čekijos Respublikoje tėvai apvalaus stalo diskusijų metu dalijasi patirtimi "ką reikia padaryti" ir "patarimais", kaip rasti gerus specialistus, mokančius dirbti su proto negalios vaikais. Tėvai netgi pateikė palyginimą apie informacijos dalijimąsi: "*Yra baltoji gydytojų knyga ir juodoji gydytojų knyga*". Tėvai iš vien sutaria, jog parama proto negalios vaikų tėvams medicininių paslaugų sferoje praktiškai neegzistuoja. Ši spraga dar pagilėja, dėl to, jog gydytojai tėvams nerodo jokios arba labai minimalią empatiją.

Keletoje šalių, tokių kaip Graikija, Čekijos Respublika, JK, Prancūzija ir Suomija, tėvai taip pat nurodė tinkamos priežiūros trūkumą. Trūksta profesionalių specialistų, kurie specializuotųsi ypatingai vaikų su proto negalia sveikatos priežiūros srityje, įskaitant logopedus, pediatrus ir kitus specialistus, dirbančius su vaikais. Yra konkretus sveikatos priežiūros poreikis žmonėms su kompleksine negalia. Reikalinga visapusė medicininė

priežiūra žmonėms su kompleksinėmis sveikatos problemomis ir poreikiais⁴⁴. Dviejų vaikų su kompleksiniais poreikiais mama teigė, jog *“Nei gydytojai nei mokytojai nėra pajėgūs padėti vaikams su kompleksiniais poreikiais. Yra Autismo specialistų, neregijų specialistų, protinio atsilikimo specialistų, bet kas gi apsiimtų dirbti su visomis šiomis negaliomis kartu ir paruoštų bent kokią metodologiją? Tai yra problema!”*.

Tėvams apibūdinant sveikatos priežiūros sistemos administracinę naštą atsiskleidė aiškūs jų nepasitenkinimo, nesupratimo ir augantis nevilties jausmas (Lenkija, Portugalija, Ispanija, Graikija, Čekijos Respublika, Olandija). Sveikatos priežiūros sistemos užkraunama administracinė našta turi neigiamą ir demotyvacinį poveikį ir sukelia tėvams daugybę nusivylimų. Nors tėvai kasdien stengiasi palaikyti vaiką kiek įmanoma labiau, jog jis galėtų toliau vystytis ir ugdyti gebėjimus, deja, medicinos specialistai, kurie mato vaiką tik kartkartėmis, tesugeba pakartoti tas pačias išvadas.

Dar vienas kylantis iššūkis yra nepakankamas bendradarbiavimas tarp skirtingų medicininių paslaugų sistemų, skirtų vaikui su proto negalia. Kartais, pvz. Ispanijoje, tai gali lemti tiek nereikalingą reabilitacinių (pvz. logopedo) paslaugų dubliavimą, tiek ir nepasinaudojimą paslaugomis, kai jos egzistuoja, o apie jas nėra žinoma. Apskritai pastebima, jog šeimos, o dar tiksliau motinos, pačios imasi daugkartinių intervencijų koordinavimo vaidmens pagal savo proto negalios vaiko poreikius⁴⁵.

JK atvejo studija: tėvų pranešimas iš ligoninės

“kai mano devynmetė dukra D. mirė, ligoninės gydytojas pasakė man: “Tai beveik tas pats, kas prarasti vaiką”. Kas, jo manymu, buvo mano gražioji dukra? Ji buvo beveik pati žavingiausia laiminga devynmetė. D. taip daug stengėsi dėl šio pasaulio, ji tik norėjo kiekvienam įtikti, ir priversti juos nusišypsoti. Bet kai D. reikėjo pagalbos, ji buvo visų apleista. Vieną dieną D. nuvyko į ligoninę dėl danties infekcijos. Po trijų savaičių ji jau buvo mirusi. Per šias tris D. ligoninėje praleistas savaites, nebuvo imtasi jokių aktyvių veiksmų

⁴⁴ Graikijos šalies ataskaita, psl. 12: ligoninėje buvo atsisakyta atlikti širdies operaciją proro negalią turinčiam keturiolikmečiui dėl jo elgesio problemų.

⁴⁵ Ispanijos šalies ataskaita, psl. 14.

išgelbėti jos gyvybę. Mes praleidome tris savaites besiblaškydami tarp ligoninės ir namų. Per tas tris savaites D. nė karto nebuvo gydoma nepaisant to, jog ji sunkiai sirgo, ir visiškai nebuvo kreipiama dėmesio, jog jos gyvybei gresia pavojus. Buvo siaubinga. Jie mums liepė nesijaudinti. Kai D. mirė, paaiškėjo, jog personalas puikiai žinojo, jog D. gyvybei grėsė pavojus. Jie net nesistengė jos išgelbėti, jie tik pažymėjo jos sveikatos blogėjimą. Tai nebuvo nelaimingas atsitikimas, ir taip pat ne tas atvejis, kai jie nežinojo, jog ji sunkiai serga. Jie mums pasakė, jog jie "apsiriko dėl jos gyvybės būklės"."

VIII. Teisių Viešinimas, Dalyvumo Skatinimas ir Kova su Diskriminacija

VTK 2 straipsnis

1. Valstybės dalyvės gerbia ir garantuoja visas šioje Konvencijoje numatytas teises kiekvienam vaikui, priklausančiam jos jurisdikcijai, be jokios diskriminacijos, nepriklausomai nuo vaiko, jo tėvų arba teisėtų globėjų rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautybės, etninės ar socialinės kilmės, turto, sveikatos, luomo ar kokių nors kitų aplinkybių.

VTK 12 straipsnis

1. Valstybės dalyvės garantuoja vaikui, sugebančiam suformuluoti savo pažiūras, teisę laisvai jas reikšti visais jį liečiančiais klausimais; be to, vaiko pažiūroms, atsižvelgiant į jo amžių ir brandumą, skiriama daug dėmesio.

2. Todėl vaikui būtinai suteikiama galimybė būti išklausytam bet kokio jį liečiančio teismo ar administracinio nagrinėjimo metu tiesiogiai arba per atstovą ar atitinkamą organą nacionalinių įstatymų numatyta tvarka.

A. Kova su diskriminacija

Bendrosios antidiskriminacinės nuostatos dažniausiai yra nustatytos konstituciniuose ar antidiskriminaciniuose tirtų šalių įstatymuose⁴⁶, tačiau ne visada yra imamas priemonių lygybei užtikrinti. Dažniausiai tai lieka tik deklaracinio lygio principai. Ne vienos šalies konstitucijoje įtvirtintos nediskriminacijos ar lygių galimybių nuostatos, skirtos specialiai žmonėms su negalia (Vokietijoje, Austrijoje, Portugalijoje, Suomijoje, Slovėnijoje)⁴⁷. Daugumos šalių konstitucijose įtvirtintos daugiau bendrosios antidiskriminacijos ar lygių galimybių nuostatos, apimančios ir neįgaliuosius asmenis. Negalia, kaip diskriminacijos pagrindas nėra tiesiogiai įtvirtinta Belgijos, Estijos, Prancūzijos, Graikijos, Vengrijos, Olandijos, Lenkijos ir Čekijos Respublikos konstitucijose. Nepaisant to, pagal nacionalinę teismų praktiką, šios antidiskriminacinės nuostatos apima ir negalios pagrindą⁴⁸.

Nepaisant to, jog nėra surinkta pakankamai duomenų apie diskriminacijos prieš proto negalią turinčius vaikus atvejus, įvairių šalių atvejų studija, atlikta šio ir kitų tyrimų metu, parodė, jog diskriminacija vis dar yra dažnas reiškinys. 2007 m. Jungtinės Karalystės JT VTK teiktoje ataskaitoje minimas tyrimas, kurio metu paaiškėjo, jog 55 proc. vaikų su specialiaisiais mokymosi poreikiais mano, jog su jais buvo elgiamasi neteisingai dėl to, jog jie turi negalią⁴⁹. Prancūzijos ataskaitoje pateiktais duomenimis⁵⁰ beveik du penktadaliai vaikų su proto negalia patiria diskriminaciją mokykloje. 89 proc. jaunuolių su proto negalia teigia patyrę įžeidinėjimus ir patyčias, 44 proc. buvo atstumti, 29 proc. patyrė neteisingą elgesį, 5 proc. negalėjo pasinaudoti savo teisėmis⁵¹.

⁴⁶ Norėdami palčiau susipažinti su Antidiskriminacinėmis teisės aktų nuostatomis ir su tuo susijusiu reguliavimu, skaitytojai gali žiūrėti teminį Europos teisės ekspertų tinklo parengtą leidinį nediskriminacijos tema „*Anti-diskriminacinių įstatymų kūrimas Europoje: 27 valstybių narių palyginimas (2009)*“ kurį galima rasti http://ec.europa.eu/justice/discrimination/document/index_en.htm#h2-7

⁴⁷ Europos Taryba, Prof. Dr. Heinz-Dietrich Steinmeyer, *Legislation to counter discrimination against persons with disabilities*, 2as leidimas, 2003, Council of Europe Publishing, psl 32-33.

⁴⁸ Ten pat, psl. 34.

⁴⁹ Jungtinės Karalystės šalies ataskaita, psl.14.

⁵⁰ Prancūzijos šalies ataskaita, psl. 15.

⁵¹ Gérard BOUVIER and Xavier NIEL, *Les discriminations liées au handicap et à la santé*, Insee première no 1318, Insee, liepa 2010.

Diskriminacija paveikia ne tik vaiką su proto negalia – šeimos taip pat jaučiasi diskriminuojamos. Nacionaliniai ekspertai pranešė apie nesuskaičiuojamą kiekį “kasdienės” diskriminacijos atvejų. Vienas iš konkrečių pavyzdžių buvo Portugalų šeimos apibūdintas fenotipas (kalbant apie Dauno Sindromą arba matomą proto negalią) kaip greitai visuomenės požiūris užkerta kelią vaikui visapusiškai dalyvauti: pavyzdžiui, kai vaikas sėdi restorane, padavėjas klaus tėvų, ką jis norėtų valgyti, tokiu būdu įgnoruodamas jį ar ją.

Diskriminacija dažniausiai pasitaiko bendruomenėje, ypač mokykloje, per kitų vaikų ir tėvų elgesį. Galimybė proto negalios vaikams mokytis neformaliai per bendravimą su savo bendraamžiais dažnai yra užkertama. Tokie ryšiai jiems leistų tyrinėti, atrasti, vystytis, mokytis iš kitų nuomonių lygiai taip pat kaip ir kitiems vaikams. Deja, programų ir strategijų, skirtų jaunuolių su proto negalia specifinėms reikmėms, yra mažai, ir dažniausiai ribotos apimties⁵². Vaikams su proto negalia trūksta tokių galimybių, kurios yra priamos sveikiems vaikams – mokymosi, rekreacijos, sporto klubų ir būrelių lankymo. Tai gali būti išankstinių nuostatų, informacijos neprieinamumo ar aplaidaus požiūrio į neįgalius vaikus pasėkmė⁵³.

Viena iš sričių, kurioje apklaustos šeimos ir vaikai jaučiasi diskriminuojami, iš tiesų yra švietimas, bei sporto ir laisvalaikio užsiėmimai. Ganėtinais dažnai apsitaiko atvejų, kai vaikai su negalia negalėjo dalyvauti mokomosiose išvykose, ekskursijose ar kituose mokyklos organizuojamuose kultūriniuose renginiuose, dėl to, kad nebuvo jiems pritaikytos vietos, transporto ar pagalbinių personalo, nepaisant to, jog visa tai turėtų būti sudedamoji jų mokslo dalis. Dviejų neįgalių vaikų mama iš Čekijos Respublikos dalijasi savo patirtimi: *"Mokykla susiruošė į išvyką į gamtą. Vyko visi vaikai, išskyrus tuos su sunkia ar kompleksine negalia, nes mokytojai nedrįso rizikuoti. Du kartus nutiko taip, jog abu mano vaikai mokėsi toje pačioje mokykloje, kurių vienas buvo paimtas į išvyką, o kitas ne. Tai nutiko ne tik man, bet ir keliems tėvams, kurių abu vaikai mokėsi toje pačioje mokykloje. Aš žinau, jog tai nėra mokytojų pareiga, bet taip nutinka net tuo atveju, kai klasėje yra nedaug mokinių...aš tai*

⁵² UNICEF, Promoting the rights of children with disabilities, Innocenti Digest n°13, 2007, psl 21.

⁵³ Ten pat.

traktuoju kaip diskriminaciją. Mokykla yra visas mano dukros gyvenimas ir jai buvo labai sunku tai pakelti."

Vaikų su proto ar kompleksine negalia patiriama diskriminacija gali paveikti ir kitus šeimos narius (susijusi diskriminacija). Viena mama iš Čekijos Respublikos apibūdino daugelio šeimų, auginančių vaiką su negalia, patiriamą diskriminaciją: *"Kaip aš suprantu diskriminaciją? Aš turiu pasiimti savo sūnų iš darželio 2 ar 3 val. po pietų, kai tuo tarpu mano dukra baigia pamokas vidurinėje mokykloje jau 12:30 val. Mokykla galėtų pasiūlyti kokios nors popamokinės veiklos ar kokios kitos priežiūros, kurią gauna kiti vaikai".*

Ispanijos ir Italijos ataskaitose taip pat minimas daugiapusės diskriminacijos fenomenas. Imigracija atnešė naują bangą pažeidžiamų grupių vaikų, kurių tikimybė būti diskriminuojamais yra net du ar tris kartus didesnė. Imigrantų šeimose augantys vaikai su proto negalia tampa iššūkiu nevyriausybinėms neįgaliuosius vienijančioms organizacijoms, kurios turėtų peržiūrėti savo veiksmų sritis ir planus, jog įtrauktų ir šiuos vaikus.

B. Vaikų su proto negalia teisių viešinimas ir dalyvumo skatinimas

Vaikų su (proto) negalia teisės dalyvauti užtikrinimas dažnai yra menkas arba jo išvis nėra. Didelės kliūtys kyla dėl visuomenės bei bendruomenės išankstinio nusistatymo ir požiūrio. Vaikai su proto negalia yra laikomi mažiau patikimi ir jų nuomonės nėra paisoma. Išankstinis nusistatymas prieš šiuos asmenis yra giliai įsišaknijęs.

Šalyse, kuriose buvo dedama daug pastangų įgalinti vaikus dalyvauti, daugeliu atveju į vaikus su negalia, ypač proto, yra žiūrima pro pirštus. Tikrai Airija pranešė, jog Vaikų Ombudsmenas turi Jaunimo patarėjų tarybą, kuri apima ir vaikų su negalia atstovus. Be to, 2002 m. buvo įsteigtos Comhairle na nÓg, jaunimo tarybos, kaip dalis Nacionalinės Vaikų Strategijos. Comhairle na nÓg išvystė geriausią dalyvavimo praktiką leidamos retai girdimiems jauniems žmonėms turėti galimybę įsitraukti į sprendimų priėmimo porcesą. Jos įsteigė vaikams ir jaunimui forumą, kuriame jie galėtų diskutuoti jiems aktualiais

nacionaliniais ir vietos klausimais. Jaunuoliai su negalia yra Comhairle nariai. Graikija šiemet taip pat turi neįgalų jaunuolį savo Jaunimo Reikalų Patarėjų Taryboje prie Ombudsmeno.

Kitos šalys sutrikusio intelekto vaikų dalyvavimo priimant sprendimus patirties neturi, arba ši patirtis yra daugiau neigiama. JK mastu pastebima, jog sutrikusio intelekto vaikai yra išstumiami iš dalyvavimo, kuris yra prieinamas kitiems vaikams⁵⁴. Vietos valdžia rengdama vaikų ir jaunimo planų vystymą, nesugebėjo tartis su neįgaliais vaikais, kaip reikalaujama 2004 m. Įstatyme⁵⁵. Dar daugiau, valdžia neparengė konsultacijų lengvai suprantama forma, nepaisant to, jog gairėse buvo skatinama tai padaryti⁵⁶.

GEROJI PRAKTIKA:

Velse Mencap Cymru vykdė svarbaus dalyvavimo projektą jaunimui nuo 15-25 m. turintiems proto negalią. Šis projektas parodė, jog yra įmanoma sudominti ir įtraukti jaunuolius su proto negalia į vietinį ir nacionalinį politinį procesą, pavyzdžiui, parengti ir pateikti skundą. *Partneriai politikoje, Mencap Cymru.*

Šioje studijoje mes bendrai pažvelgėme į tai, kaip vaikai ir vaikai su negalia yra įtraukiami į juos liečiančių sprendimų priėmimo procesą. 2005 m. Suomijoje buvo įsteigta Vaikų Ombudsmeno institucija. Jo darbo pasekoje buvo iškelta vieša diskusija konkrečiai apie vaiko teisę dalyvauti, pasisakyti dėl savo reikalų ir būti išklaustyti. Buvo pasiūlytas naujo Įstatymo projektas išsiaiškinti vaikų ir jaunimo nuomonę ir paskatinti jų gerovę. Naujasis įstatymas įpareigoję valstybės ir vietinę valdžią įvertinti sprendimų pasekmes vaikams ir daugiau domėtis vaikų ir jaunuolių nuomone (pvz., dėl švietimo paslaugų, vietinių laisvalaikio centrų ir vietinės savivaldos neįgaliesiems teikiamų paslaugų)⁵⁷. Suomijos sutrikusio intelekto žmonių asociacija nežino jokios savivaldybės, kur protiškai neįgalūs

⁵⁴ Jungtinės Karalystės šalies ataskaita, psl. 17.

⁵⁵ Every Disabled Child Matters, *Off the Radar how local authority plans fail disabled children*, 2007, galima rasti http://www.ncb.org.uk/edcm/edcm_offtheradar_fullreport.pdf

⁵⁶ ⁵⁶Gregory W., *Let's make it accessible – Improving government information for disabled people*, Švietimo ir užimtumo departamentas, COI Communications; Londonas, 2001.

⁵⁷ Vaikų Ombudsmeno metinė ataskaita, 2010, Vaikų Ombudsmeno leidiniai2010:2.

vaikai ir jaunuoliai būtų apklausiami ir jų nuomonės būtų paisoma prieš priimant galutinius sprendimus⁵⁸.

Kai kurie bandymai pripažinti vaikų teisę dalyvauti yra laikomi pigiu politiniu triuku, pavyzdžiui Lenkijoje, kur kasmet tarptautinę vaikų dieną Lenkijos Parlamento žemesniojoje salėje rengiamas Vaikų ir Jaunimo Seimas. Dalyvaujantys vaikai ir paaugliai pastebi šio sprendimo dirbtinumą (alternatyviojoje atsakaitoje šiame kontekste minimi žodžiai "išrorinis, apsimetinėjimas"⁵⁹). Praktikoje Vaikų ir Jaunimo Seimo priimami sprendimai neturi jokio poveikio vaikų ir paauglių situacijai.

Atvejo studija Lenkija: penkiametė J. – savo mamos akimis

"J. dabar lanko integruotą ikimokyklinę grupę. Bet iki tol problemų išvengti mums nepavyko. Pasirodė, jog mūsų bendruomenė neturi integruoto darželio. Mūsų rajone nebuvo integruoto darželio, artimiausias buvo tik L. mieste. Man buvo pasakyta, kadangi nesu L. gyventoją, mano dukra neturi teisės būti priimta.

Taigi aš įsiregistravau save kaip L. gyventoją, pasinaudodama savo draugės adresu, tik tam, kad galėčiau aplikuoti. Pati niekad nebūčiau to sugalvojusi, šią išeitį man pasiūlė pats L. darželis, į kurį ketinau kreiptis. Viena darbuotoja pasakė, man kad kai kurie tėvai taip jau darė. Ir J. lanko šį darželį iki šios dienos.

Integruotas darželis rūpinasi vaikais tik iki 2 val. po pietų. Sveikieji vaikai gali pasilikti iki 6 val. vakaro, o neįgalieji turi būti atsiimami 2 val. Dėl to aš samdau auklę, kuri pasiimtų J. iš darželio ir būtų su ja iki vakaro, kol aš grįšiu iš darbo.

Be to, integruotame darželyje niekas nenorėjo priimti neįgalios trimetės. Jie priimdavo vaikus tik nuo 4 metų. Aš turėjau susitarti su meru, kad trimečiai galėtų būti priimami. Mano

⁵⁸ Suomijos šalies ataskaita, psl. 17.

⁵⁹ Lenkijos šalies ataskaita, psl. 19.

dukra buvo priimta tik po mero įsikišimo. Sveikieji trimečiai vaikai priimami be jokių klausimų.”

IX. Išvados ir rekomendacijos

Kiekviena šalis turi savo konkrečius iššūkius, skatinant ir užtikrinant vaikų su proto negalia teises, bei skirtingas galimybes inicijuoti reformas ir pasikeitimus. Nepaisant to, visose šalyse egzistuoja panašios vaikų su proto negalia teisių suvokimo kliūtys.

Viena svarbiausių šių kliūčių yra bendruomeninių paramos paslaugų šeimos auginančioms proto negalios vaikus trūkumas: ankstyvosios intervencijos paslaugų stygius, tinkamos paramos lankyti bendrojo lavinimo mokyklas trūkumas bei popamokinės veiklos galimybių kartu su bendraamžiais nebuvimas. Stigmos, diskriminacija ir apmokyto medicininio bei švietimo ugdymo personalo trūkumas dažnai lieka didžiule žmonių su proto negalia integracijos kliūtimi. Net tose vietose, kur buvo imtasi veiksmų ir teigiamos pažangos, pilna integracija vis dar lieka tik iliuzija, kadangi įgyvendinimo priemonės nėra tinkamai suplanuotos ir stebimos, nepakankamai skiriama išteklių.

Dėl to Inclusion Europe ir Eurochild rekomenduoja tiek Europos tiek nacionalinių politikų rengėjams prioritetą skirti šiems veiksams:

- **Dėmesys pažeidžiamų vaikų situacijai**

Europos Sąjunga turi ratifikuoti Vaiko teisių konvenciją tam, kad sustiprinti pažeidžiamų vaikų teises Europoje, įtraukiant ir vaikus su proto negalia.

Vaiko teisių komitetas turėtų labiau stebėti vaikų su proto negalia situaciją ir:

- Primygtinai raginti Šalis nares, kad jos laikytųsi VTK Komiteto rekomendacijų ir pateiktų suskirstytus duomenis bei informaciją apie vaikų su proto negalia situaciją.
- Prieš Komiteto sesiją, kurios metu bus aptariama Vaiko teisių konvencija, organizuoti teminį susitikimą, skirtą vaikams su proto negalia.

- **Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimas**

NTK ratifikavimas daugelyje šalių narių bei ES suteikia naują galimybę įgyvendinti VTK vaikų su negalia atžvilgiu.

ES vaiko teisių darbotvarkė turėtų būti įgyvendinama ir atnaujinama atsižvelgiant ir į Neįgaliųjų teisių konvencijos reikalavimus⁶⁰.

- **Visapusės teisinės ir politinės struktūros, skirtos proto negalia turinčių vaikų teisių apsaugai, užtikrinimas:**

- Įtraukiant specialias nuostatas dėl nediskriminavimo negalios pagrindu, o taip pat ir asmenų nediskriminavimo, kai jie yra susiję su neįgaliumu.
- Leidžiant lygių galimybių įstatymus, ypač dėmesį skiriant vaikams su sunkia ar kompleksine negalia, kurie dėl savo negalios sunkumo gali būti išstumiami iš paslaugų neįgaliesiems rato
- Renkant suskirstytus duomenis kiekvienoje srityje, kad suformuoti strategijas ir pritaikyti paslaugas ir struktūras bendruomenėje.

- **Geresnė vaikų su proto negalia apsauga nuo išnaudojimo, smurto ir priekabiavimo**

Tam, kad užtikrinti šią reišę, reikia:

- **Surengti tyrimus ir įvertinti ptoto negalia turinčių vaikų, patyrusių smurtą globos įstaigose, mokyklose ar šeimos aplinkoje ar didelėse globos institucijose, atvejus.**
- **Mokyti vaikus su proto negalia** apie asmenines draugystes ir seksualumą, ir ko galima gyevenime tikėtis iš specialistų, pavyzdžiui, įvesti tokį švietimą bendrojo ir specialiojo ugdymo mokyklose.
- **Pritaikyti skundų pateikimo sistemą** ir padaryti ją prieinamą vaikams su proto negalia būti išgirstais visais atvejais, kada jie tapo smurto aukomis.

⁶⁰ ES Vaiko darbotvarkės tikslus ir uždavinius galima rasti http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/rights-child/eu-agenda/index_en.htm

- Imtis **neatidėliotinių veiksmų užkirsti kelią fizinėms bausmėms ir išnaudojimui** stacionariose globos institucijose.

Be to, **priekabiavimas turi būti įstatymiškai aiškiai pripažįstamas kaip smurto forma**; turi būti imamasi priemonių kovoti su priekabiavimu ir visų formų psichologiniu smurtu mokyklose ir kitose vaikų lankomose vietose.

- **Visuotinių paslaugų bendruomenėje prieinamumo plėtojimas ir užtikrinimas, įskaitant ankstyvosios diagnostikos, laikinojo atokvėpio tarnybų ir asmeninio asistento paslaugas.**

Užtikrinant, jog šeimos, auginančios vaikus su proto negalia, galėtų gyventi integruotos į savo bendruomenę, yra būtina **praplėsti** vaikams su proto negalia **galimybes** dalyvauti popamokinėje veiklose ir **laisvalaikio užsiėmimuose** kartu su sveikaisiais vaikais. Lygiai taip pat būtina suprasti **asmeninio asistento** pagalbos svarbą asmeniui su proto negalia ir padaryti asmeninio asistento paslaugą prieinamą visuotinai, bei užtikrinti, jog ji būtų teikiama kokybiškai.

- **Gyvenimo bendruomenėje skatinimas:**

Deinstitutionalizacijos procesas prasidėjo visose šalyse, o Centrinėje bei Rytų Europoje jau yra matomas spartus progresas. Vyriausybės taip pat turi aktyviai vystyti alternatyvias bendruomenines paslaugas, kad būtų stabdomas vaikų priėmimas į stacionarias globos įstaigas, skatinti vaikų su proto negalia įvaikinimą ir globą šeimynose, apmokyti personalą remti mokymąsi visą gyvenimą, skatinti vaikų iš institucijų savarankiškumą ir tarpusavio globą. Vyriausybės taip pat turėtų patvirtinti **alternatyvios šeimos globos bendruomenėje standartus**, reguliariai tikrinant teikiamas paslaugas. Šios priemonės yra būtinos siekiant, jog deinstitutionalizacijos procesas būtų sėkmingas. Dažnai vaikai su negalia yra vis dar izoliuoti/atstumti nuo gyvenimui bendruomenėje reikalingos paramos ir yra priversti būti uždarytais namuose, arba grįžti į namus negavus tinkamų paslaugų. Dar daugelyje vietų, vaikai yra ilgalaikiai apgyvendinami mažesniuose "šeimos tipo" gyvenimo namuose – su tuo

pačiu personalu ir nė kiek nepasikeitusių globos režimu. Deja, toks pasikeitimas nepagerina vaikų su proto negalia gyvenimo kokybės.

Taip pat reikia bendruomeninių paslaugų, skirtų remti šeimą, kad būtų išvengta galimo žiaurumo ar smurto prieš vaikus dėl tėvų ar artimųjų išsekimo.

- **Susitelkimas į sistemines kliūtis, kurios trukdo integracinio švietimo plėtrai:**

- Nustatyti ir įgyvendinti reikalavimus, jog visi pradinių ir ikimokyklinių ugdymo įstaigų mokytojai praeitų papildomus specialius mokymus, skirtus įgyti kvalifikaciją, leidžiančią dirbti su proto negalią turinčiais vaikais.
- Aprūpinti mokyklas kvalifikuotais specialistais, adaptuotomis programomis, metodais, medžiaga ir reikiamomis technologijomis ar kitomis svarbiomis priemonėmis, tokiu būdu remiant vaikų su proto negalia ugdymą bendrojo lavinimo mokyklose.
- Sujungti bendrojo ir specialiojo lavinimo mokyklas į vieną bendrųjų mokyklų sistemą.
- Užtikrinti, jog tėvai, kurie dažnai geriausiai išmano įvairius savo vaikų gyvenimo aspektus, būtų įtraukti į integracinį ugdymo procesą.
- Sudaryti jaunuoliams su proto negalia tinkamas profesinio lavinimo galimybes taip užtikrinant, jog ateityje jie galėtų patys tinkamai pasirinkti gyvenimo kryptį.

Be to, kovai su sutrikusio intelekto vaikų mokymosi raidos trikdžiais turi būti pasitelktas į asmenį orientuotas planavimas⁶¹.

- **Paslaugų, skirtų pagerinti priėjimą prie sveikatos priežiūros, plėtojimas:**

Labai svarbu **supaprastinti sveikatos priežiūros procedūras** vaikams su proto negalia, kadangi dažniausiai jiems visą gyvenimą reikia ypatingo asmeninio gydymo (pvz., užimtumo terapijos, psichoterapijos, specialaus mokymo ir pan.), vaistų ir reguliarių sveikatos patikrų. Dėl to turėtų būti įvestas **vieno langelio principas**, skirtas prašymų pateikimui bei išmokų, paramos ir priemonių gavimui.

⁶¹ Dėl į asmenį sutelkto planavimo žr.: Beadle-Brown, J. (2006). Person centered approaches and quality of life, *Learning Disability Review*, 11, 4–13.

Vietinės valdžios taip pat turėtų pasirūpinti, kad sveikatos draudimo sistema **padengtų visus** sutrikusio intelekto vaikams reikalingų vaistų ir specialiųjų terapijų **kaštus** tam, jog būtų užtikrintos lygios galimybės jiems bei išvengta tolimesnių sveikatos komplikacijų.

Galiausiai vietinės valdžios turi garantuoti atskirų sveikatos sričių ir specialybių tarpusavio sąveiką ir koordinavimą, jog būtų užtikrintas **vienodas sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas** (įskaitant mobiliųjų specialistų komandų steigimą bei transporto paslaugų užtikrinimą).

- **Sąmoningumo apie vaikus su proto negalia didinimas:**

- Įtraukiant sutrikusio intelekto vaikus bei jų šeimas dalyvauti plečiant pastangas pakeisti visų visuomenės sluoksnių, įskaitant tėvų, specialistų ir asmenų, priimančių sprendimus dėl vaikų, pažiūras.
- Įtraukiant informaciją apie socialinį požiūrį į negalią, bendravimo poreikius bei alternatyvius specialistų mokymo būdus į medicinos specialistų ruošimo programas (pagrindinio ir mokymosi visą gyvenimą).
- Kuriant sveikatos priežiūros specialistams elgesio taisykles, kurios padėtų tinkamiau bendrauti su tėvais ir/ar vaikais su proto negalia.
- Ruošiant informacijos ir švietimo kampanijas šeimoms, kurios nežino apie jų vaikams galintį kilti pavojų viešose vietose bei mokyklose ar institucijose.

- **Sutrikusio intelekto vaikams bei jų šeimoms skirtų paslaugų koordinavimas:**

Ankstesni tyrimai parodė, jog tarpsektorinio (ir sektoriaus viduje) bendradarbiavimo teikiant paslaugas trūkumas gali būti vienas iš veiksnių, lemiančių, kodėl žmonės su sunkia negalia negali gyventi normalaus pilnaverčio gyvenimo⁶². Tyrimas dar kartą pabrėžė paslaugų koordinavimo bei specialistų mokymų trūkumą, ypač kalbant apie žmones su keliomis negaliomis ar kompleksiniais poreikiais. Dėl to vyriausybės turėtų gerinti sveikatos specialistų bendradarbiavimą ir ryšius, kad paskatintų sveikatos

⁶²Specifinės Diskriminacijos prieš žmones visiškai priklausomus nuo kitų ar su kompleksiniais poreikiais rizikos, Politikos rekomendacijos, Tomas 1, Inclusion Europe, ZPE (Zentrum für Planung und Evaluation sozialer Dienste) Siegen Universitetas, 2008, psl. 11-12.

paslaugų, reabilitacijos ir socialinės priežiūros specialistų, kurie dirba su proto negalios vaikais, testinumą ir koordinavimą (pavyzdžiui, sveikatos pasuose įtraukiant informaciją apie neįgalų vaiką bei jo paramos ir komunikacijos poreikius). Ankstyvoji intervencija turi būti įtraukta į pagrindinę sveikatos priežiūros sistemą ir turi būti visuotinai prieinama.

- **Plėtoti mechanizmus, kurie leistų sutrikusio intelekto vaikams ir jų šeimoms gauti konsultacijas ir įtakoti negalios politiką:**
 - Dirbti su šeimomis visais vaiko raidos etapais.
 - Sprendžiant neįgaliųjų problemas užtikrinti, kad vaikai su intelekto sutrikimais būtų įtraukti į visas programas ir politikos kryptis visuose juos liečiančiuose sektoriuose.
 - Įtraukti į mokyklų švietimo programas savęs atstovavimo ir pilietinio ugdymo mokymą.
 - Remti mokinių ir vaikų tarybų steigimąsi socialiniame sektoriuje, vaikų namuose ir kitose stacionariose institucijose, skirtose vaikams su proto negalia, su tikslu stebėti jų teisių įgyvendinimą ir poreikių tenkinimą.
 - Mokyti specialistus bendravimo būdų bei specialių gynybos priemonių, kad užtikrinti vaikams su sunkia negalia ir/ar kompleksiniais poreikiais galimybę būti išklaustytais ir išgirstais.

Galiausiai, Inclusion Europe ir Eurochild norėtų paskatinti vaikų teisių NVO ir asociacijų bei organizacijų, vienijančių tėvus ir vaikus su proto negalia, bendradarbiavimą tiek europiniu tiek vietiniu lygiu. NTK ratifikavimas leidžia pilietinei visuomenei dar labiau spausti šalis nares įgyvendinti NTK ir tuo pačiu VKT vaikų su proto negalia atžvilgiu. Partnerystės plėtojimas ir darbas kartu dėl visapusiško Vaiko teisių konvencijos ir Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo yra būtinas, jog šių "nematomų vaikų" teisės būtų skatinamos.

X. Literatūra

Šalių ataskaitas Austrijai, Belgijai, Bulgarijai, Kipro, Čekijos Respublikai, Estijai, Suomijai, Prancūzijai, Graikijai, Vengrijai, Airijai, Italijai, Latvijai, Lietuvai, Nyderlandams, Lenkijai, Portugalijai, Rumunijai, Slovakijai, Slovėnijai, Ispanijai ir Jungtinėi Karalystėi galima rasti: <http://www.childrights4all.eu/>

Šalių ataskaitas Vaiko teisių Komitetui galima rasti: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/sessions.htm>

NVO alternatyvias ataskaitas pateiktas Vaiko Teisių Komitetui galima rasti: <http://www.crin.org/Alternative-reports/index.asp>

Europos Taryba, Prof. Dr. Heinz-Dietrich Steinmeyer, *Legislation to counter discrimination against persons with disabilities*, 2-asis leidimas, 2003, Council of Europe Publishing.

Komitetas apie vaiko teises, Bendroji nuomonė n°9, 2006, CRC/C/GC/9, galima rasti <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G07/407/02/PDF/G0740702.pdf?OpenElement>

Komitetas apie vaiko teises, Bendroji nuomonė n°13, 2011, CRC/C/GC/13 http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.13_en.pdf

Komitetas apie vaiko teises, Baigiamosios pastabos: Bulgarija, CRC/C/BGR/CO/2, 2008 birželis, tekstą galima rasti: <http://nmd.bg/wp-content/uploads/2009/11/CRC48-Concluding-observations-Bulg-EN.pdf>

Europos socialinių teisių komitetas, Psichinės negalios gynybos centras (MDAC) v. Bulgarija, Skundas Nr. 41/2007, 2008 m. birželio 3 d., tekstą galima rasti: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/complaints/CC41Merits_en.pdf

Europos teisės ekspertų nediskriminavimo srityje tinklas *Developing anti-discrimination law in Europe: The 27 Member States compared (2009)*, tekstą galima rasti: http://ec.europa.eu/justice/discrimination/document/index_en.htm#h2-7

Inclusion Europe, ZPE (Zentrum für Planung und Evaluation sozialer Dienste), Siegen Universitetas, *Specifinės Diskriminacijos prieš žmones visiškai priklausomus nuo kitų ar su kompleksiniais poreikiais rizikos*, Europos studijos ataskaita, 1 Tomas: Politikos rekomendacijos, Briuselis, 2008.

Inclusion Europe, Inkluzinio švietimo būklės Europoje ataskaita, Briuselis, 2009.

Inclusion International, *Better Education for All: When We're Included Too* Visuotinė ataskaita – Žmonės su proto negalia ir jų šeimos kalba apie negalią ir integruotą švietimą, 2009.

OHCHR, Europos biuras, *Forgotten Europeans-Forgotten Rights, The Human Rights of persons placed in institutions*, 2011.

Ad Hoc ekspertų grupės pranešimas apie perėjimą iš institucinės į bendruomeninę globos struktūrą,

Europos Komisija, Užimtumo, socialinių reikalų ir lygių galimybių generalinis direktoratas, 2009

UNICEF, *Children and Disability in Transition in CEE/CIS and Baltic States*, Innocenti Insight, 2005.

UNICEF, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*, 3-asis papildytas leidimas, 2007.

UNICEF, *Promoting the rights of children with disabilities*, Innocenti Digest n°13, 2007

Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija, priimta 2006 m. gruodžio 13 d. Generalinės Asamblėjos rezoliucija, įsigaliojusi 2008 m. gegužės 3 d. Tekstą galima rasti <http://www.un.org/disabilities/default.asp?navid=14&pid=150>

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, priimta 1989 m. Generalinės Asamblėjos rezoliucija 44/25, įsigaliojusi 1990. Tekstą galima rasti: <http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm>

Inclusion Europe

Europos asmenų su proto negalia ir jų šeimų organizacijų asociacija

Inclusion Europe yra ne pelno siekianti organizacija, kuri visoje Europoje agituoja už žmonių su proto negalia ir jų šeimų teises bei interesus. Ji vienija 39 organizacijas Europoje.

Žmonės su proto negalia yra savo šalies piliečiai. Jie turi lygias teises dalyvauti visuomenės gyvenime nepaisant jų negalios. Jie nori teisių, o ne malonės.

Inclusion Europe daugiausiai koncentruojasi į tris pagrindines sritis:

- Žmogaus teises žmonėms su proto negalia
- Integraciją į visuomenę
- Nediskriminavimą

Eurochild

Eurochild yra Europinis organizacijų ir asmenų, siekiančių vaikų ir jaunuolių teisių ir gerovės Europoje tinklas.

Šis tinklas buvo įkurtas 2004 m. ir šiandien vienija 109 tikruosius ir 36 asocijuotus narius iš 35 Europos šalių.

Mūsų vizija yra Europa, kurioje visi vaikai galėtų augti aplinkoje, kuri ugdo jų fizinį, protinį, emocinį, moralinį ir dvasinį vystymąsi. Europinę visuomenę, kurioje vaiko teisės, kaip įtvirtinta Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje (JT VKT), yra visuotinai pripažįstamos ir gerbiamos politikų, valdininkų, specialistų, tėvų, globėjų ir vaikų.

Praho Čarlso Universitetas

Edukologijos fakultetas yra vienas iš 17 Čarlso Universiteto vienijamų fakultetų Prahoje. Jo pagrindinis tikslas yra rengti visų rūšių mokyklų ir mokymo sistemų mokytojus ir kitą pedagoginį personalą. Fakultete rengiami būsimieji ir jau dirbantys pedagogai humanitarinių, socialinių mokslų, metinio lavinimo, fizinio lavinimo, matematikos ir gamtos moklų srityse.

Fakultete šiuo metu mokosi maždaug 4200 studentų abiejose – bakalauro ir magistro – studijų programose, bei beveik 10000 studijuojančių plataus masto įvairiose jungtinių studijų programose.

Finansuota DAPHNE III Europos Komisijos Programos lėšomis.

Inclusion Europe

Galleries de la Toison d' Or – Chaussée d' Ixelles, 29 – B-1050 Brussels

Tel. : +32-2-502 28 15 – Faks : +32-2-502 80 10

secretariat@inclusion-europe.org – www.inclusion-europe.org